

Jaarverslag 2017

Inhoud

Inleiding	4	Samenwerken	34-35
Voorwoord	5-6		
Resultaten	7		
Maatschappelijke ontwikkelingen	8	De organisatie	37
Speerpunten	9	Bestuur en raad van toezicht	40-41
		Prinses Laurentien, oprichter	41
Tel mee met Taal	11-13		
Educatie voor Vrouwen met Ambitie	14	Financiën	44-46
Voel je goed!	16	Vooruitblik	46-47
Overige projecten	17-18		
Internationaal	20		
		1. Balans (na verwerking resultaat)	49
Agendering	22	2. Staat van baten en lasten	50
Week van de Alfabetisering	24-25	3. Kasstroomoverzicht	51
Taal begint lokaal, Forum AtotZ, Pr en media	27	4. Toelichting op de balans	52-61
		5. Toelichting op de staat van baten en lasten	62-68
Kennis & Innovatie	29	6. Bijlage 3 Model toelichting bestedingen	69
Instrumenten en materialen	31-32	Overige gegevens	70
		Controleverklaring accountant	70-72

Bestuursverslag

Inleiding

In Nederland hebben 2,5 miljoen mensen van 16 jaar en ouder moeite met lezen, schrijven en rekenen. Dat heeft grote impact op hun persoonlijke leven. Als je niet goed kunt lezen en schrijven, vind je minder snel een baan, kun je minder gezond leven en heb je minder grip op je geldzaken. Taal maakt je dus sterker. Daarom zorgen we ervoor dat zo veel mogelijk mensen in Nederland kunnen lezen, schrijven, rekenen en hun digitale vaardigheden ontwikkelen. Door honderden organisaties te ondersteunen met scholing, onderzoek, (les)materiaal, advies en campagnes. Én door laaggeletterdheid onderwerp van gesprek te maken bij publiek en politiek.

VISIE

Stichting Lezen & Schrijven gelooft dat onze samenleving sterker wordt als iedereen kan meedoen.

MISSIE

We ondersteunen zo veel mogelijk mensen en organisaties om aan de slag te kunnen met lezen, schrijven, rekenen en digitale vaardigheden. Zo voorkomen en verminderen we laaggeletterdheid. Dit doen we door:

- **te investeren in lokale en (inter)nationale netwerken;**
- **deze netwerken te ondersteunen met scholing, onderzoek, (les)materiaal, advies en campagnes;**
- **laaggeletterdheid onderwerp van gesprek te maken bij publiek en politiek;**
- **kennis te ontwikkelen en over en weer te delen met onze partners.**

Voorwoord

Hoi Geke,

Van harte welkom bij Stichting Lezen & Schrijven! Misschien wel de mooiste organisatie van Nederland. En ik kan het weten, want ik heb zes jaar mogen bouwen aan L&S. De vele Taalambassadeurs, partners en je nieuwe collega's zijn onwijs betrokken en zetten zich voor 200% in voor een geletterd Nederland.

Het jaar 2017 was in vele opzichten een mooi jaar. In maart waren er Tweede Kamerverkiezingen. We hebben samen met ProDemos een verkiezingskrant in gewone taal gemaakt en samen met het Nederlands Debat Instituut begrijpelijke verkiezingsdebatten georganiseerd. We spraken menig politieke partij en vinden het goed dat laagge-letterdheid een plek heeft gekregen in het regeerakkoord en zelfs in Ruttes regerings-verklaring.

Het samenwerkingsprogramma Taal voor het Leven wérkt. Van partners, cursisten en vrijwilligers kregen we hoge rapportcijfers. De tussenevaluatie van Tel mee met Taal was positief over de resultaten die we samen met onze partners hebben bereikt. Daarin werd ook duidelijk dat de kwantitatieve doelen van het programma al in anderhalf jaar tijd zijn behaald. Dat betekent natuurlijk niet dat je nu achterover kunt leunen. We zagen immers ook de SCP-cijfers over voortgaande ontleding onder jongeren en laagopgeleiden.

Tijdens de Week van de Alfabetisering lanceerden we een uniek concept: Een goede daad is het delen waard. Onze partner GroenRijk leverde planten in een prachtige glazen kas, mensen konden die 'kopen' met een goede taaldaad. Zo'n goede daad was bijvoorbeeld je bibliothecaris een compliment geven, de Taalmeter invoeren of taalvrijwilliger worden.

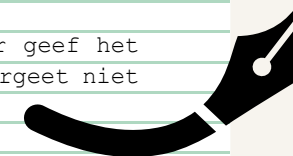
De Belastingdienst vroeg Stichting Lezen & Schrijven te helpen bij het verbeteren van de dienstverlening aan laaggeletterden. Taalambassadeurs zijn samen met vertegenwoordigers van de Belastingdienst tot ideeën gekomen voor een verbetering van de dienstverlening aan de balies.

Ik zal de Taalambassadeurs en Stichting Lezen & Schrijven missen, maar geef het stokje vol vertrouwen aan je over. Veel succes en wijsheid gewenst en vergeet niet ook af en toe te genieten.

Grootse groet,

Merel Heimens Visser

PS O ja, een praktische vraag nog. Schrijf jij het voorwoord van het jaarverslag 2017?

Beste Merel,

Dank voor je aardige brief met de korte schets van de werkzaamheden van Stichting Lezen & Schrijven in 2017. Wat is er veel bereikt! En wat een fantastische organisatie is L&S, ik ben echt blij en vereerd om aan het roer te mogen staan van deze mooie club.

Ik kijk met veel vertrouwen naar de toekomst. We gaan voortbouwen op wat er in jouw periode is neergezet. Met de opbouw van de taalnetwerken en Taalhuizen, de inzet van duizenden vrijwilligers en vele docenten via onze talrijke partners en de mooie projecten die we bijvoorbeeld op het gebied van de thema's 'werk' en 'geld' doen, ligt er een fantastische basis om steeds meer mensen aan de letters te krijgen.

Het is prachtig dat de doelstelling van Tel mee met Taal is gehaald. Er is natuurlijk ook nog veel te doen. De Algemene Rekenkamer berekende in 2016 immers dat er 2,5 miljoen laaggeletterden in Nederland zijn, we hebben dus nog een grote maatschappelijke opgave voor ons liggen. We gaan in 2018 door met het bouwen van taalnetwerken, zodat we ook moeilijk bereikbare groepen vinden. En ook deze mensen gaan we een passende plek bieden waar ze kunnen leren lezen, schrijven, rekenen en hun digitale vaardigheden verder ontwikkelen.

In 2017 stonden de landelijke verkiezingen op de agenda, in 2018 gaan we voor de gemeenteraad naar de stembus. In 2018 werken we weer samen met ProDemos, door de publicatie van een verkiezingskrant in eenvoudige taal. Ook organiseren we weer een aantal bijeenkomsten, zoals een debat over vrouwen en politiek in Overvecht vlak voor Internationale Vrouwendag. Goed om te zien dat communiceren in gewone taal bij steeds meer politieke partijen, instanties en bedrijven tot de norm begint te horen.

We zorgen er ook voor dat laaggeletterdheid op lokaal niveau voorkomt in de partijprogramma's. We zien dat instanties, zoals de Belastingdienst, aandacht besteden aan de communicatie met burgers in gewone taal. Fijn om te zien dat het steeds beter gaat, maar we zijn er nog niet.

Ik geloof erin dat de samenleving sterker wordt als iedereen mee kan doen. Daarom wil ik me er de komende jaren hard voor inzetten dat zo veel mogelijk mensen in Nederland kunnen lezen, schrijven, rekenen en hun digitale vaardigheden ontwikkelen.

Voor ik afsluit, wil ik je nogmaals heel hartelijk bedanken voor alles wat je hebt gedaan om laaggeletterdheid te agenderen, bestrijden en voorkomen. Zonder jouw inzet stonden we niet waar we nu staan. Veel geluk en we houden contact!

Groet,
Geke van Velzen

PS Zullen we het voorwoord van het jaarverslag samen schrijven?

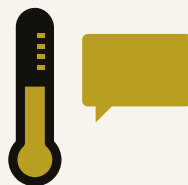
Resultaten

2017

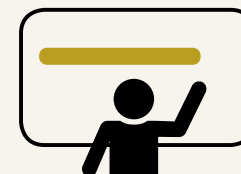
933

Partners

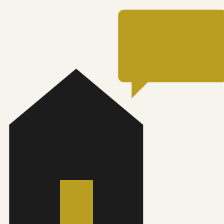
18524

Afgenomen basismeters

218

Gecertificeerde trainers

112

Digitaalhuizen

8238

Getrainde vrijwilligers

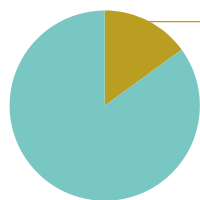

30160

Door partners bereikte cursisten

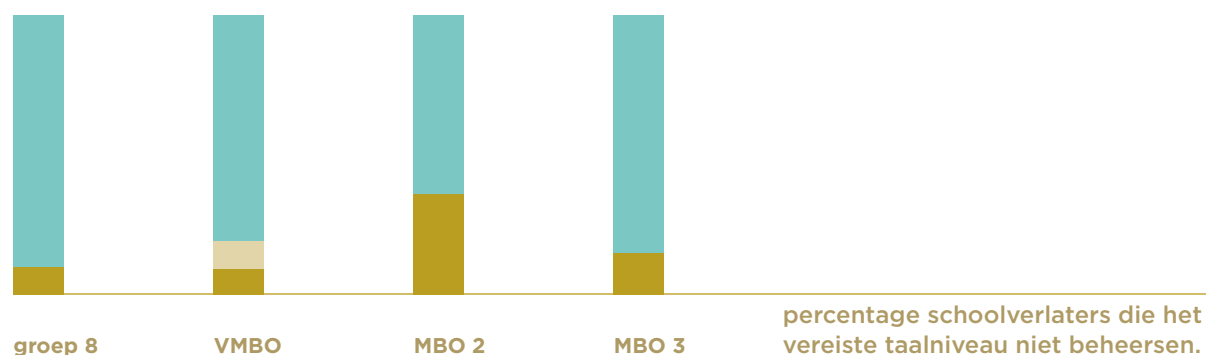
Maatschappelijke ontwikkelingen

Laaggeletterdheid is een complex probleem, dat helaas blijft groeien in Nederland. Laaggeletterden kunnen wel lezen en schrijven, maar beheersen niet het eindniveau vmbo of niveau mbo 2/3. Het niveau waarvan de overheid heeft gezegd dat nodig is om te kunnen meedoen in de samenleving. Het aantal laaggeletterden neemt toe door vergrijzing, door de toestroom van inburgeraars en doordat er nog steeds jongeren met onvoldoende taalvaardigheden van school komen.

maar liefst 2,5 miljoen mensen in Nederland moeite hebben met lezen, schrijven en/of rekenen

In 2016 deed een rapport van de Algemene Rekenkamer veel stof opwaaien. De Algemene Rekenkamer stelt in haar rapport dat we niet moeten uitgaan van de 1,3 miljoen laaggeletterden die in het PIAAC-onderzoek van 2012 worden genoemd. Zij stelt dat maar liefst 2,5 miljoen mensen in Nederland moeite hebben met lezen, schrijven en/of rekenen.

In 2017 was er veel aandacht voor het feit dat een schrikbarend aantal kinderen en jongeren (tot 18 jaar) het onderwijs verlaat zonder het vereiste taalniveau te beheersen. Het gaat hierbij om ruim 10% van de groep 8-leerlingen, 9 tot 19% van de vmbo-leerlingen, 36% van de mbo 2-leerlingen en 15% van de mbo 3-leerlingen. Samengenomen loopt tenminste één op de tien kinderen daarmee risico om als laaggeletterde volwassene de maatschappij en de arbeidsmarkt te betreden (Expertisecentrum Beroeps-onderwijs 2017).

De Sociaal-Economische Raad (SER) pleitte in het rapport 'Leren en ontwikkelen tijdens de loopbaan' (maart 2017) voor meer aandacht voor de ontwikkeling van kennis en vaardigheden door de beroepsbevolking. De digitalisering, veranderende tijdsbestedingen en hechtere samenwerking tussen onderwijs en maatschappelijke partners maken dit noodzakelijk. De SER vroeg speciale aandacht voor het aanbod voor laaggeletterden.

Nieuwe onderzoekscijfers (Markteffect, 2017) lieten zien dat 66% van de Nederlanders niemand in zijn omgeving kent die moeite heeft met lezen, schrijven, rekenen en/of computeren. Ook het totaal aantal laaggeletterden wordt onderschat. Desondanks willen ruim 4,7 miljoen Nederlanders zich actief inzetten om laaggeletterdheid te bestrijden.

Speerpunten

Stichting Lezen & Schrijven is ervan overtuigd dat iedereen in Nederland moet kunnen lezen, schrijven, rekenen en omgaan met een computer. We maken daarom laaggeletterdheid onderwerp van gesprek bij publiek en politiek en ondersteunen in het hele land honderden gemeenten, instellingen, bedrijven, docenten en vrijwilligers bij het organiseren van scholing.

In 2012 ontwikkelde Stichting Lezen & Schrijven het samenwerkingsprogramma Taal voor het Leven. In de jaren daarna werd het programma in zes arbeidsmarktregio's als pilot ingezet. Sinds 2016 is Taal voor het Leven onderdeel van het actieprogramma Tel mee met Taal en wordt het in het hele land door onze teams actief ingezet om laaggeletterdheid te verminderen.

Taal voor het Leven is het grootste programma dat Stichting Lezen & Schrijven uitvoert. Daarnaast voeren we nog andere projecten uit, gefinancierd door zowel publieke als private financiers (zie pagina 18 - 19 voor een overzicht). Onze projecten dragen altijd bij aan het doel om de geletterdheid in Nederland te laten toenemen.

Stichting Lezen & Schrijven heeft vier speerpunten:

- 1 KENNIS OVER LAAGGELETERDHEID VERZAMELEN EN DELEN.**
- 2 IEDEREEN DIE NIET GOED KAN LEZEN, SCHRIJVEN OF REKENEN SCHOLING BIEDEN OM DIT ALSNOG TE LEREN.**
- 3 ACTIEF WERKEN AAN HET VOORKOMEN VAN LAAGGELETERDHEID DOOR ONDER ANDERE (VOOR)LEZEN TE STIMULEREN BIJ KINDEREN EN OUDERS.**
- 4 ZO VEEL MOGELIJK MENSEN ERVAN BEWUST MAKEN DAT 2,5 MILJOEN NEDERLANDERS LAAGGELETERD ZIJN EN DAT DAAR IETS AAN GEDAAN MOET WORDEN.**

Programma's en projecten

Tel mee met Taal

Taal voor het Leven

Met het samenwerkingsprogramma Taal voor het Leven organiseren we samen met honderden gemeenten, (zorg)instellingen, bedrijven, docenten, getrainde vrijwilligers en vele anderen scholing voor laaggeletterden. Dat wil zeggen scholing op het gebied van taal, rekenen en omgaan met de computer. Vaardigheden die essentieel zijn om goed te kunnen meedoen in onze samenleving.

We bouwen, ondersteunen en versterken lokale netwerken door heel Nederland om zo veel mogelijk laaggeletterden te bereiken. Onze teams helpen bij het leggen van verbindingen en het bouwen van een sterke(re) lokale infrastructuur. Het samenwerkingsprogramma helpt bij het duurzaam vinden, opleiden en volgen van de doelgroep. We kiezen ervoor om zo lokaal mogelijk te werken en het eigenaarschap zo lokaal mogelijk te houden. Dat is de kracht van Taal voor het Leven: het opbouwen van een duurzaam netwerk, waarin de behoefte van de doelgroep en het scholingsaanbod bij elkaar komen en er sterke verbindingen zijn met het sociaal domein. Binnen het programma Taal voor het Leven worden ook tal van screeningsinstrumenten, trainingen en lesmaterialen ontwikkeld.

Tel mee met Taal

Taal voor het Leven is onderdeel van het actieprogramma Tel mee met Taal van de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Het programma loopt van 2016 tot en met 2018. Met dit programma geeft het kabinet een extra impuls om te zorgen dat mensen met een beperkte taalvaardigheid niet aan de kant komen te staan. Het actieprogramma heeft vijf actielijnen. Actielijn 1 (lokale netwerkaanpak)

van het actie-programma wordt ingevuld door Taal voor het Leven. Stichting Lezen & Schrijven krijgt subsidie om Taal voor het Leven landelijk aan te bieden onder de paraplu van Tel mee met Taal.

Doelstellingen en resultaten

Voor het actieprogramma Tel mee met Taal zijn de volgende doelen opgesteld:

1. In de periode 2016-2018 verbeteren ten minste 45.000 Nederlanders hun taalbeheersing zodanig dat zij aantoonbaar beter scoren op taalbeheersing en maatschappelijke participatie, waaronder arbeidsdeelname.
2. De aanpak van laaggeletterdheid is gericht op het verhogen van de zelfredzaamheid, participatie en/of ontwikkelingsmogelijkheden van mensen die hierin worden geremd vanwege beperkte taal-, reken- en digitale vaardigheden.
3. In elke arbeidsmarktregio komt tussen gemeenten en lokale partners een duurzame samenwerking tot stand om laaggeletterdheid te voorkomen en aan te pakken.

Taal voor het Leven is een samenwerkingsprogramma dat bijdraagt aan drie overkoepelende doelstellingen van Tel mee met Taal en daarnaast nog eigen, meer specifieke doelstellingen kent. Het programma werkt vraaggericht voor gemeenten en andere partners. Materialen en instrumenten sluiten zo veel mogelijk aan op de doelen en behoeften van de gebruikers (zie pagina 31). Afhankelijk van de beleidswensen van de gemeente en de lokale infrastructuur passen onze medewerkers hun ondersteuning aan. We richten ons daarbij intensief op gemiddeld drie gemeenten per arbeidsmarktregio. In de praktijk blijkt dat meer gemeenten in een regio aan de slag willen met Taal voor het Leven.

De vier stappen van Taal voor het Leven

BEREID ZIJN - Met Taal voor het Leven-partners maken we gemeenten en organisaties bewust van laaggeletterdheid. We bespreken de gevolgen voor de samenleving en wat het kan opleveren als je bereid bent er wat aan te doen. Vervolgens bepaal je samen een aanpak.

VINDEN - Gemeenten en organisaties zetten zich in om laaggeletterden te vinden en te bereiken en (taal)vrijwilligers, beroepskrachten en andere samenwerkingspartners te vinden en/of te werven en te enthousiasmeren.

OPLEIDEN - Taal voor het Leven organiseert trainingen voor zowel laaggeletterden als (taal)vrijwilligers en professionals.

VOLGEN - Om te achterhalen of de lokale aanpak succes heeft, volgen we de vorderingen van cursisten en vrijwilligers en meten we de tevredenheid van cursisten, begeleiders en partnerorganisaties. De meeste cursisten ontwikkelen binnen zes maanden een betere taalvaardigheid en verwerven een betere plek in de samenleving.

We zijn inmiddels actief in circa 120 gemeenten.

Op de volgende pagina staat in hoeverre de doelstellingen van Tel mee met Taal eind 2017 zijn behaald.

DOELSTELLINGEN TEL MEE MET TAAL 2016-2018

We bereiken in drie jaar **45.000** cursisten uit **100** lokale taalnetwerken. Zij scoren aantoonbaar beter op taalbeheersing en maatschappelijke participatie.

In drie jaar leiden we **15.000** vrijwilligers op, ingebed in de taalnetwerken van Taal voor het Leven.

We zetten in het taalnetwerk (gemeenten, UWV, bedrijven en zorginstellingen) **60.000** basismeters in om laaggeletterden te vinden.

Minimaal **35** Taalhuizen openen de deuren. In ieder geval één per arbeidsmarktregio.

RESULTATEN 2016-2017

Sinds de start van het programma hebben partners via Taal voor het Leven samen **54.538** nieuwe deelnemers en cursisten bereikt (van wie 30.160 in 2017). Uit het 'Impactonderzoek taaltrajecten Taal voor het Leven' (Maastricht University, 2017) blijkt dat binnen zes maanden 70% van de deelnemers zijn taalvaardigheden verbetert. De belangrijkste doelstelling van Tel mee met Taal is hiermee al in twee jaar bereikt.

In 2016 en 2017 zijn **15.865** vrijwilligers opgeleid (van wie 8.238 in 2017). Hiermee is de tweede belangrijke doelstelling van het actie-programma bereikt. Daarnaast zijn meer dan 200 professionals als vrijwilligerstrainers opgeleid.

In 2016 en 2017 zijn **34.826** basismeters ingezet (waarvan 18.524 in 2017). We merken dat professionals het moeilijk vinden laaggelet-terdheid bespreekbaar te maken bij hun cliënten. Sinds 2017 bieden we daarom ondersteuning bij de inzet van contextgerichte vragen. We trainen professionals om te kijken welk instrument in welke situatie het beste ingezet kan worden.

Eind 2017 zijn in het hele land **314** Taalhuizen open (waarvan 112 in 2017 zijn geopend). Iedere arbeidsmarktregio heeft een Taalhuis; daarmee is de doelstelling bereikt. Naast de geopende Taalhuizen zijn op circa **zestig** plaatsen in Nederland partners bezig een Taalhuis op te richten. In 73% van de gevallen is een Taalhuis gevestigd in een bibliotheek. Bij een Taalhuis zijn vaak de gemeente, bibliotheek, roc, commerciële taalaanbieders, vrijwilligers- en welzijnspartijen betrokken.

Impact van Taal voor het Leven

Uit een tussenevaluatie in mei 2017, uitgevoerd door Maastricht University in opdracht van Stichting Lezen & Schrijven, blijkt dat het samenwerkingsprogramma Taal voor het Leven een positieve impact heeft op de positie van laaggeletterden in de samenleving, hun positie op de arbeidsmarkt en hun niveau van leesvaardigheid. 70% van de deelnemers verbetert zijn of haar taalvaardigheid, 19% heeft een betaalde baan gevonden of een stap gemaakt binnen de huidige baan, 47% ervaart een afname van sociaal isolement en 51% ontmoet meer mensen en onderneemt meer. Hiermee zijn twee belangrijke doelstellingen van Taal voor het Leven (en het overkoepelende Tel mee met Taal) behaald:

- Deelnemers verbeteren hun taalbeheersing zodanig dat zij aantoonbaar beter scoren op taalbeheersing en maatschappelijke participatie, waaronder arbeidsdeelname.
- De aanpak van laaggeletterdheid is gericht op vergroting van de zelfredzaamheid, participatie en/of ontwikkelingsmogelijkheden van mensen die hierin worden geremd vanwege beperkte taal-, reken- en digitale vaardigheden.

Tevredenheid van partners en vrijwilligers

In het voorjaar van 2017 is een onderzoek uitgevoerd naar de ervaringen van vrijwilligers, deelnemers en partners over de dienstverlening van Stichting Lezen & Schrijven binnen Taal voor het Leven. Partners beoordelen de betrouwbaarheid, kwaliteit en het innovatieve vermogen van de stichting positief en vrijwilligers en deelnemers zijn tevreden over de beschikbare lesmaterialen en ondersteuningsinstrumenten. Een factsheet met samenvatting van de resultaten is online beschikbaar: <https://www.lezenenschrijven.nl/over-laaggeletterdheid/onderzoeken/>.

Duurzame samenwerking

Een belangrijke kwalitatieve doelstelling van het programma Tel mee met Taal is:

In elke arbeidsmarktregio komt tussen gemeenten en lokale partners een duurzame samenwerking tot stand om laaggeletterdheid te voorkomen en aan te pakken.

De activiteiten om deze doelstelling te behalen, liggen op schema, concludeerden Ecorys en het Verwey-Jonker Instituut in een tussenevaluatie van Tel mee met Taal, die zij in november 2017 deden in opdracht van de ministeries van OCW, VWS en SZW (zie pagina 27 en 28 van de rapportage):

“ Eén van de aanwijzingen voor een dergelijke structuur is de aanwezigheid van Taalpunten of Taalhuizen. Deze fysieke plekken zijn gecreëerd door een lokaal samenwerkingsverband en volwassenen kunnen er relevante cursussen volgen om (beter) te leren lezen, schrijven, rekenen of om te leren omgaan met een computer. In alle 35 arbeidsmarktregio's is op dit moment in ieder geval één Taalpunt of Taalhuis gevestigd of in ontwikkeling “

Daarnaast vermeldt het rapport van Ecorys dat ook de selectie en ondersteuning van (minimaal) honderd gemeenten die eind 2018 aan de gespreksleidraad moeten gaan voldoen, op schema lopen. Voldoen aan de gespreksleidraad betekent dat een gemeente structureel langetermijnbeleid heeft ingezet binnen het domein van educatie en binnen het sociale domein.

AANMELDINGEN

In 2017 namen meer dan 3.000 mensen contact met ons op via het landelijke telefoonnummer 0800 023 44 44 of via een aanmeldformulier op een van onze websites, omdat zij graag hun taal- of rekenvaardigheden willen verbeteren of als vrijwilliger iemand willen begeleiden. We brengen deze mensen in contact met lokale taalaanbieders en vrijwilligersorganisaties.

Educatie voor Vrouwen met Ambitie

EVA

EVA (Educatie voor Vrouwen met Ambitie) is een van de innovatieprojecten van Actielijn 4 van het actieprogramma Tel mee met Taal. Lokale organisaties kunnen EVA inzetten om vrouwen met lage basisvaardigheden te motiveren een opleiding te gaan volgen of (vrijwilligers)werk te zoeken. Uit onderzoek blijkt dat er tussen mannen en vrouwen een groot verschil in economische zelfstandigheid bestaat. Van de laagopgeleide vrouwen is 73% economisch niet zelfstandig, bij laagopgeleide mannen is dit 41% (bron: SCP, 2017). De stap naar economische zelfstandigheid is juist voor deze laagopgeleide vrouwen groot, omdat zij hiervoor vaak niet genoeg taal- en rekenvaardigheden hebben. Daarom investeert het ministerie van OCW in deze pilot. Door hun vaardigheden te verbeteren, kunnen vrouwen makkelijker aan de slag met betaald werk, vrijwilligerswerk of een opleiding en kunnen ze makkelijker meedoen in de maatschappij.

Het EVA-programma bouwt verder op de infrastructuur en netwerken die in het kader van het samenwerkingsprogramma Taal voor het Leven zijn ontwikkeld. Sinds de start van het programma in 2014 volgden inmiddels 4.081 vrouwen een EVA-traject, een-op-een met een vrijwilliger of in een groep. Er zijn in 2017 verschillende nieuwe materialen ontwikkeld, zoals de lessenreeks 'Voor jezelf', waarin vrouwen die een eigen bedrijf wil-len starten, worden begeleid. Ook is Facebook intensiever ingezet om deelnemers te werven en is het online platform evaenik.nl verbeterd. EVA is opgezet in vijf arbeidsmarktregio's. Eind 2017 bleek er ook in andere regio's vraag naar de EVA-aanpak.

Uit de praktijk: de Vrouwenkrachtcentrale

In Emmen is de EVA-aanpak onderdeel van het aanbod van welzijnsorganisatie Sedna, ondersteund door de gemeente en het UWV. De Vrouwenkrachtcentrale helpt vrouwen uit de EVA-doelgroep vooruit. Trainer Dianne Comanje: "Eigenlijk kijken we per persoon wat zij nodig heeft om een stapje verder te komen en waar zij het beste terecht kan. Kunnen we haar helpen haar lees-, schrijf- en digitale vaardigheden te verbeteren? Of kunnen we haar op een andere manier vooruithelpen? De vraag vanuit de vrouw is onze leidraad, we blijven dan ook heel dichtbij de cursist. Dat is volgens mij ook de kracht van EVA." In Emmen zijn in 2017 drie EVA-groepen gestart. De aanpak wordt in 2018 doorontwikkeld tot best practice.

“Eigenlijk kijken we per persoon wat zij nodig heeft om een stapje verder te komen en waar zij het beste terecht kan.”

Inzet Taalmeter het UWV Breda: efficiënte en laagdrempelige manier om het gesprek te openen

Bij het UWV in Breda wordt sinds dit jaar de Taalmeter ingezet. Het blijkt een laagdrempelige en efficiënte manier te zijn om Nederlandssprekenden die moeite hebben met lezen en schrijven te vinden. Noortje van Dinther, Trainee adviseur werk van UWV WERKbedrijf regio West-Brabant legt uit voor welke werkwijze is gekozen en waarom. “Iemand vertelde dat hij dertig jaar dezelfde baan had. Hij deed op zijn werk alles op de automatische piloot en hoefde niet meer te lezen. Bij het verliezen van zijn baan liep hij tegen de lamp.”

“Je moet ook in kaart brengen wie moeite heeft met taal om ze echt te kunnen helpen”

Werkverkenner

De werkverkenner is de start van een traject. Noortje: “Ik spreek voornamelijk WW-klienten. Mensen die in de WW komen, kunnen een werkverkenner invullen, dat is aan landelijk instrument. Op basis van de uitkomst van deze werkverkenner wordt het moment bepaald dat klanten uitgenodigd worden voor een gesprek. Dit is bijvoorbeeld afhankelijk van hun leeftijd en hoe snel zij zelf denken weer aan het werk te zijn, ook wordt in de werkverkenner letterlijk de vraag gesteld of iemand problemen heeft met de Nederlandse taal”

Contextgerichte vragen

In dat gesprek met de klant bespreken Noortje en haar collega's de mogelijkheden voor het terugkeren op de arbeidsmarkt. “Het is de taak van de adviseurs om te signaleren of mensen moeite hebben met lezen en schrijven. Collega's hebben daarvoor de presentatie Herkennen & Doorverwijzen van Stichting Lezen & Schrijven gevolgd. Zij stellen contextgerichte vragen, oftewel vragen over taal in de context van werk zoeken. Bijvoorbeeld: ‘heeft u hulp gehad bij het invullen van de werkverkenner’, ‘heeft u weleens problemen met het lezen van de dagelijkse post’. Dit zijn vragen die je kunt stellen zonder te sturen of er een oordeel aan te hangen. Mensen die inderdaad moeite hebben met taal verwijzen we door naar de workshop ‘Werkmap’. Deze bieden we aan in de bibliotheek van Breda, Roosendaal en Etten-Leur. In die workshop nemen we de Taalmeter af. Ik vond enkel aandacht

voor de werkmap of oefenen op uwv.nl te beperkt. Je moet ook in kaart brengen wie moeite heeft met taal om ze echt te kunnen helpen. Daarom hebben we vanaf 1 februari het afnemen van de Taalmeter als vast onderdeel hieraan toegevoegd”

Taal nodig bij werk en werk vinden

Je hebt immers een minimum taalniveau nodig, zowel in een baan als bij het zoeken naar een baan. Noortje: “Inderdaad want alles gaat digitaal: formulieren invullen, werkinstructies lezen. Maar ook bij het terugkeren op de arbeidsmarkt. Iemand vertelde dat hij dertig jaar dezelfde baan had. Hij deed op zijn werk alles op de automatische piloot en hoefde niet meer te lezen. Bij het verliezen van zijn baan liep hij tegen de lamp. Ook bij het zoeken naar vacatures, begrijpen van een vacaturetekst, en het gebruiken van de goede zoektermen is taal nodig.”

Taalmeter in de workshop

Noortje begint de workshop met de Taalmeter. “Die duurt maar twaalf minuten dus we hebben meteen een beeld van de leesvaardigheid van onze cliënten. Hier kunnen we later in de workshop rekening mee houden. De uitslag zelf is ook een aanleiding om het gesprek over taalvaardigheid te openen. Als je zonder aanleiding eventuele moeite met lezen en schrijven bespreekbaar moet maken ervaar je vaak een drempel, de Taalmeter maakt dat makkelijker. Ook krijgen wij tijdens de workshop een idee van hoe digitaal vaardig mensen zijn. Mensen met een indicatie laaggeletterdheid worden via

een warme overdracht doorverwezen naar het taalspreekuur van het Taalhuis. Ik heb daarover contact met de coördinator van het Taalhuis in Breda.”

Opleidingsmogelijkheden

De workshops zijn kleinschalig. “We hebben maximaal vier mensen in een groep. Mensen zijn in eerste instantie een beetje huiverig om te vertellen dat ze moeite hebben met lezen en schrijven. Later, als ik wat meer hun vertrouwen heb gewonnen, zijn ze vaak blij dat ze hun verhaal kunnen delen en dat ze horen dat er opleidingsmogelijkheden zijn.”
Rol UWV

Het UWV in Breda is een belangrijke schakel in het lokale netwerk om laaggeletterden te vinden en door te verwijzen. “Ook vanuit de directie wordt steeds meer aandacht aan dit thema besteed. Het is in het belang van het UWV dat mensen aan hun taalvaardigheid werken want ons doel is om mensen via de kortste weg weer aan het werk te krijgen.”

Voel je goed!

Voel je goed! is een vernieuwend project voor volwassenen met overgewicht die moeite hebben met taal. We combineren in dit project eet- en beweegadviezen van een diëtist met lessen in gezondheidsvaardigheden gegeven door een vrijwilliger. Met als verwacht resultaat een duurzame, gezondere leefstijl en een gezonder gewicht.

Voel je goed! wordt mede mogelijk gemaakt door Fonds NutsOhra (FNO), Lidl, Achmea, Ipskamp Printing en Fonds Taal maakt gezonder.

Van ontwikkeling naar implementatie

In 2017 zijn we aan de slag gegaan met de in 2016 ontwikkelde producten voor de werving en scholing van diëtisten, vrijwilligers en deelnemers. In de pilotsteden Den Haag, Hengelo, Rotterdam en Zoetermeer hebben diëtisten via hun spreekuren de eerste deelnemers geworven. In Hengelo startte in mei de eerste Voel je goed!-groep, halverwege het jaar draaiden er zo'n twintig groepen.

Na de zomer hebben we meer diëtisten in meer steden ingezet, zoals in Emmen en Hoogeveen, en zijn we ook gaan werven via de welzijns- en onderwijssector en gemeenten. Eind 2017 hebben we een begin gemaakt met de werving via sociale media, met behulp van filmpjes van deelnemers die de cursus hebben afgerond. Laaggeletterden met overgewicht zijn een dubbel kwetsbare groep en daarom is er extra aandacht en maatwerk nodig bij de werving, het liefst van personen uit hun eigen omgeving. Daarnaast is het nodig om de cursus zo laagdrempelig mogelijk aan te bieden. Een lastig punt hierbij is dat niet iedere gemeente een eventueel eigen risico van begeleiding door de diëtist vergoedt, zoals wel het geval is in Emmen en Zoetermeer.

Hoogtepunt zijn de verhalen van de eerste deelnemers aan Voel je goed! over bijvoorbeeld het (toch) niet hoeven slikken van medicijnen tegen diabetes, het niet meer koken uit potjes, het kritischer kopen en koken van eten en het weer meer bewegen. Zij gaven complimenten over de deelnemersmap en de supermarktrondleiding, de steun van de groep bij het afvallen en de begeleiding door de vrijwilligers.

In Hengelo startte in mei de eerste Voel je goed!-groep

Overige projecten

TAALKANS VOOR DE VEENKOLONIËN

In de Veenkoloniën, het Veenkoloniaal gebied van Groningen en Drenthe, wonen relatief veel mensen met een lage opleiding en er zijn grote gezondheidsverschillen tussen laag- en hoogopgeleiden. Het is aangetoond dat mensen met een lage opleiding en een laag inkomen zeven á acht jaar eerder overlijden en vijftien jaar minder in goede gezondheid leven dan mensen met een hoge opleiding.

Stichting Lezen & Schrijven krijgt sinds 2016, via het Zorg Innovatie Forum, de kans om bij te dragen aan de aanpak van laaggeletterdheid in dit gebied met het project Taalkans voor de Veenkoloniën. We hebben daarvoor in 2017 het Succes!-katern 'Eerste hulp aan kinderen' ontwikkeld en in de Week van de Alfabetisering gelanceerd, samen met Stichting Welzijn Hoogeveen en het Rode Kruis Nederland.

In de tweede helft van 2017 zijn we ook in Drenthe met Voel je goed! gestart, een project gericht op het verkrijgen van een gezonder gewicht. We leggen binnen Taalkans een accent op gezondheidsvaardigheden, wetend dat deze vaardigheden cruciaal zijn voor het verminderen van gezondheidsverschillen.

UITBREIDING ALLIANTIE GEZONDHEID EN GELETERDHEID

In 2017 zijn er zeven nieuwe partners toegetreden tot de Alliantie gezondheid en geletterdheid. In totaal zijn 77 partners lid van de alliantie. De coördinatie

Zeven nieuwe partners zijn toegetreden tot de Alliantie gezondheid en geletterdheid.

van de alliantie ligt gezamenlijk bij het Nationaal Programma Preventie-onderdeel Alles is gezondheid en Stichting Lezen & Schrijven. De partners van de alliantie wisselen kennis en ervaringen uit rond de aanpak van laaggeletterdheid vanuit het gezondheidsperspectief. Deelnemers aan taaltrajecten van minimaal een halfjaar worden namelijk niet alleen taalvaardiger (70%), maar voelen zich ook gezonder, zowel fysiek (39%) als psychisch (53%), blijkt uit het Impactonderzoek taaltrajecten Taal voor het Leven, uitgevoerd door Maastricht University.

Samen met de Alliantie Gezondheidsvaardigheden en het ministerie van VWS hebben we in het najaar van 2017 op de landelijke Tel mee met Taal-conferentie de netwerkbijeenkomst 3xG: Geletterd – Gezondheidsvaardig – Gezond georganiseerd, waar ruim 150 mensen op afkwamen. De gedeelde kennis en ervaring gingen onder andere over de aanpak van laaggeletterdheid in een huisartsenpraktijk, in een ziekenhuis en over de wereld van de taalscholing.

Tot slot hebben we de partners van de alliantie gevraagd om hun ervaringen in de strijd tegen laaggeletterdheid te delen, zowel in wat goed loopt

als wat beter kan. Deze input gebruiken we voor de update van 'Taal is van Levensbelang', een uitgave waarin partners inspirerende voorbeelden aan elkaar aanbieden.

VOOR 'T ZELFDE GELD UIT DE SCHULDEN

Het ministerie van SZW heeft in september 2016 subsidie toegekend voor het pilotproject Voor 't zelfde geld uit de schulden. Het doel van dit project is de ontwikkeling van een duurzame aanpak om de armoede en schuldenproblematiek, die veroorzaakt wordt door lage taal- en rekenvaardigheden, terug te dringen. Het doel is ook om 500 laaggeletterden een hoger taal- en rekenniveau te laten behalen door aan de slag te gaan met het lesmateriaal Voor 't zelfde geld. Daarnaast ontwikkelen we een methodiek die aanslaat om vanuit het perspectief van de schuldeiser een succesvolle aanpak te ontwikkelen, waar schuldeisers mee aan de slag kunnen gaan.

In 2017 zijn we in drie pilotregio's (Leeuwarden, Zwolle en Tilburg) gestart. In deze regio's zijn we samenwerkingsverbanden aangegaan met schuldeisers, gemeenten en hulpverleners. Het effect van het traject wordt getoetst door de Universiteit Maastricht, die kijkt naar de ontwikkeling van de deelnemende schuldenaren. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse wordt uitgevoerd door het lectoraat Armoede Interventies van de Hogeschool van Amsterdam.

LEZEN ≠ BEGRIJPEN

Voor laaggeletterden is het moeilijk om hun financiën op orde te houden. Daarom is het belangrijk dat deurwaarders en schuldhulpverleners bij hun dienstverlening beter rekening houden met laaggeletterdheid. Goede dienstverlening staat of valt met doen waar de klant iets aan heeft. Daarom hebben Syncasso, Kredietbank Nederland, Rijksuniversiteit Groningen en Stichting Lezen & Schrijven in 2017 de handen ineengeslagen. Samen zijn we het project Lezen ≠ Begrijpen gestart om te onderzoeken hoeveel schuldenaren moeite hebben met taal. Vervolgens gaan we samen met laaggeletterde cliënten aan de slag om hun dienstverlening aan te passen. Het project is mogelijk gemaakt door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

DIORAPTE FONDS

Dankzij een bijdrage vanuit het Dioraphte Fonds is Stichting Lezen & Schrijven samen met Zorgbelang Brabant gestart met het project Ouderen digitaal de deur uit. In zes West-Brabantse gemeenten (Bergen op Zoom, Breda, Etten-Leur, Moerdijk, Oosterhout en Roosendaal) worden lokale vrijwilligers(organisaties) gemotiveerd en getraind om met ouderen in gesprek te gaan over deelname aan een activiteit buitenshuis. Het gaat om een laagdrempelige taalactiviteit, zoals het leren omgaan met iPad of smartphone.

Tijdens deze activiteit wordt gekeken of de oudere wellicht meer wil doen om zijn of haar basisvaardigheden te verbeteren. Als dat zo is, leggen we direct contact met een Taalhuis bij hen in de buurt. Ook alleen deelname aan een laagdrempelige taalactiviteit in het buurthuis is mogelijk, zolang de ouderen maar uit hun isolement komen. De projectleiding ligt bij Zorgbelang, die dit deels doet vanuit de bijdrage van het Dioraphte Fonds en deels uit zijn reguliere opdracht van de provincie Noord-Brabant. In 2017 heeft de eerste activiteit (Taalcafé) plaatsgevonden in Roosendaal, waar 75 ouderen op afkwamen. Het project wordt voortgezet in 2018.

GEEF TAAL EEN STEM

Het Gieskes-Strijbis Fonds heeft begin 2017 het project Geef Taal een Stem mede mogelijk gemaakt: een viertal verkiezingsdebatten op vmbo-scholen voor scholieren, hun ouders én taalcuristen, met als doel de Tweede Kamerverkiezingen toegankelijk te maken voor deze doelgroepen. Daartoe werd informatie over verkiezingen in begrijpelijke taal gepresenteerd in een verkiezingskrant. Er zijn lesmaterialen ontwikkeld en debatten georganiseerd, waarbij politici in begrijpelijke taal spraken voor de aanwezige vmbo-leerlingen, hun ouders, Taalambassadeurs en taalcuristen uit de buurt. Hiervoor is samengewerkt met de Stichting Nederlands Debatinstituut en ProDemos. Uit impactmetingen is gebleken dat de combinatie van lessen, debat én krant een positieve uitwerking heeft op de politieke betrokkenheid van de doelgroepen.

PRAKTIJKVOORBEELD

Senzer

Senzer, het werkbedrijf voor de arbeidsmarktregio Helmond-De Peel, is partner in het taalnetwerk Helmond. Het bedrijf zet de Taalmeter structureel in tijdens het participatietraject van mensen die vermoedelijk wel aan het werk kunnen, maar daarbij hulp nodig hebben.

Zij lopen een diagnoseprogramma door dat bestaat uit gesprekken, trainingen, tests en begeleiding bij het zoeken naar werk. Tijdens dit programma wordt bij alle deelnemers de Taalmeter afgenomen, zonder onderscheid in opleidingsniveau of taalachtergrond. Als er een indicatie voor taalachterstand is, vraagt de begeleider op motiverende wijze naar de behoefte hier iets aan te doen en in een vervolgspraak worden de mogelijkheden besproken. Op basis daarvan zorgen deelnemer en begeleider samen voor aanmelding bij het Taalhuis om passend (les)aanbod te vinden.

Wat levert het op?

Van juli 2016 tot september 2017 is de Taalmeter 335 keer afgenomen. Hierbij haalden 88 mensen het niveau 1F niet en hebben 58 mensen het niveau 2F niet gehaald. Van deze 146 mensen, voor wie taalles veel kan opleveren, heeft nog niet iedereen zich gemeld bij het ROC of het Taalhuis.

Succesfactoren

- De Taalmeter is voor alle deelnemers een vrijwillig onderdeel van het diagnosetraject. Dat maakt deelname laagdrempelig en zorgt ervoor dat 100% meewerkt.
- Het gesprek over taalvaardigheden wordt niet direct in het diagnoseprogramma aangegaan, maar pas op het moment dat de begeleider en de deelnemer een band hebben opgebouwd.
- De Taalmeter wordt individueel afgenomen en niet in groepen. Zo kan niemand vergelijken, meekijken of zich eventueel schamen.
- Laaggeletterden met een Nederlandse achtergrond weten vaak van zichzelf of ze moeite hebben met lezen en schrijven, maar ze kennen de weg niet naar het juiste (digi) taalaanbod. Via de Taalmeter kun je deze mensen op weg helpen.

Uitdagingen

- Een individuele aanpak is belangrijk. Zeker bij een groep zoals die bij Senzer de Taalmeter maakt; mensen van 16 tot 65 jaar, hoog en laag opgeleid, met weinig en veel werkervaring en verschillende culturele achtergronden.
- De uitslag van de Taalmeter is indicatief, maar wordt wel ervaren als oefening en kan een goed startpunt zijn voor een gesprek over (digi)taalvaardigheden en de mogelijkheden hiermee aan de slag te gaan.
- Het motiveren van mensen met indicatie laaggeletterd om aan hun taalvaardigheid te werken blijft een uitdaging. Dat percentage ligt nog te laag.

De volgende stappen

Senzer wil zich naast op de mensen die begeleiding naar werk nodig hebben ook richten op werkende laaggeletterden. Senzer gaat met de Helmondse taalpartners en Stichting lezen & Schrijven werkgevers benaderen om ze bij de aanpak te betrekken.

Internationaal

Internationale programma's en projecten

Stichting Lezen & Schrijven is ook internationaal actief en opereert vanuit Brussel onder de naam Reading & Writing Foundation. **Een op de vijf mensen in Europa heeft moeite met lezen, schrijven en digitale vaardigheden.** Dit zijn 70 miljoen Europeanen die niet volledig kunnen participeren. De stichting agendaert laaggeletterdheid bij Europese besluitvormers, haalt relevante inzichten, ervaringen en contacten op en wisselt kennis uit met vergelijkbare organisaties in Europa. Ook ondersteunt de stichting H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden bij haar werkzaamheden als Speciaal Gezant Geletterdheid voor UNESCO.

Speciaal Gezant Geletterdheid

Prinses Laurentien is sinds 2009 namens UNESCO Speciaal Gezant Geletterdheid. Het gezantschap verbindt haar verschillende taalfuncties, zet Nederland op de kaart en geeft gelegenheid de succesvolle Nederlandse aanpak van laaggeletterdheid internationaal zichtbaarheid te geven. Ze verbindt organisaties, overheden en ngo's om gezamenlijk geletterdheid op de agenda te zetten, spreekt veelvuldig op internationale conferenties en brengt belangrijke internationale spelers bijeen. Vanaf 2016 is zij als erelid toegetreden tot UNESCO's Global Alliance for Literacy (GAL). **GAL richt zich op Sustainable Development Goal 4.6** en fungeert als katalysator om laaggeletterdheid onder volwassenen en jongeren hoog op de internationale politieke agenda te krijgen.

Public Libraries 2020

Het programma Public Libraries 2020 (PL2020) vraagt aandacht voor het belang van openbare bibliotheken als moderne leercentra, die dicht bij de burger staan. PL2020 bevordert het bijdragen van bibliotheken aan Europese beleidsdoelstellingen op drie belangrijke gebieden: sociale inclusie, digitale inclusie en een leven lang leren. In 2017 organiseerde PL2020 op 17 en 18 oktober zijn jaarlijkse tentoonstelling Generation Code, geboren in de bibliotheek, met elf exposanten uit openbare bibliotheken in Europa, 60 bibliothecarissen en meer dan 100 leden van het Europees Parlement. PL2020 lanceerde in juni een leesbevorderingscampagne onder de naam 60 Books for the Summer, met leesaanbevelingen van 25 EP-leden. De informele groep leden van het Europees Parlement (MEP) die bibliotheken ondersteunen, de MEP Library Lovers, is in 2017 aanzienlijk gegroeid en telt momenteel 93 leden. Door al deze projecten **heeft PL2020 de doelstelling van bewustmaking van de waarde van openbare bibliotheken in de EU ruimschoots behaald.**

Daarnaast is Stichting Lezen & Schrijven lid van European Basic Skills Network (ESBN) en Epale, het Europese uitwisselprogramma over volwassenenonderwijs.

Agendering

PAS OP
EXPLOSIEGEVAAR

Aktied 2/10 da
- NLOEE

M O 39

Agendering

Moeite hebben met lezen en schrijven heeft grote gevolgen voor het dagelijks leven. De gevolgen van laaggeletterdheid zijn overal in de samenleving merkbaar. Zo weten we dat laaggeletterden vaker dan geletterden een ongezonde levensstijl en chronische ziekten hebben en vaker hun medicatie verkeerd gebruiken. Ook op de arbeidsmarkt kan laaggeletterdheid een drempel vormen. Bijvoorbeeld om te solliciteren of om veiligheidsinstructies goed op te volgen. Stichting Lezen & Schrijven zette zich ook in 2017 in om laaggeletterdheid op de agenda te krijgen.

Agendering rondom de verkiezingen

Rondom de Tweede Kamerverkiezingen pleitte Stichting Lezen & Schrijven op verschillende manieren voor het belang van begrijpelijke taal:

- een verkiezingskrant in gewone taal;
- verkiezingsdebatten in Alkmaar, Oosterwolde, Den Haag en Tilburg;
- hertaling van de inleiding van het regeerakkoord van het kabinet-Rutte III op de dag van verschijning;
- twee Taalambassadeurs die in de Tweede Kamer en een vlog maakten naar aanleiding van de regeringsverklaring.

Alle aandacht voor begrijpelijke taal leidde ertoe dat verschillende politieke partijen besloten hun verkiezingsprogramma (ook) in eenvoudige taal te publiceren.

Thema's

Laaggeletterdheid heeft negatieve gevolgen op vele terreinen, zoals gezondheid, inkomen, armoede, werk, participatie en opvoeding. Stichting Lezen & Schrijven brengt deze gevolgen in beeld, door feiten, onderzoeken, verhalen en praktijkvoorbeelden beschikbaar te maken en te delen.

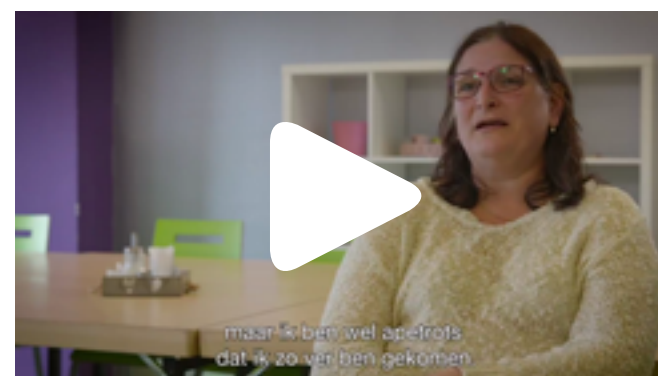
Themaweek Geld

In de week van 17 oktober (Wereldarmoededag) hebben we extra aandacht besteed aan de relatie tussen laaggeletterdheid en geldproblemen. Taalambassadeur Vera Moet vertelde haar persoonlijke verhaal over schulden door laaggeletterdheid in een **filmpje**. Verschillende projecten werden gedeeld ter inspiratie:

- het project Voor 't zelfde geld uit de schulden, dat zich richt op het betrekken van laaggeletterdheid bij de rol van schuldeisers (in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid);
- een pilot van het Zilveren Kruis in Zwolle om verzekeren met een betalingsachterstand te bereiken en waar nodig door te verwijzen naar hulpverleners;
- Zorgverzekeraar CZ, die een project startte rondom het herkennen van laaggeletterdheid bij cliënten;
- het project Lezen ≠ Begrijpen, waarin deurwaarders en schuldhulpverleners bij hun dienstverlening beter rekening houden met laaggeletterdheid;
- het project Meer mensen financieel zelfredzaam, over de samenwerking met SchuldHulpMaatje.

Nieuw kabinet zet zich in voor 2,5 miljoen laaggeletterden

Taalambassadeur Vera Moet

‘Ik ben de basis voor mijn kinderen’

Linda Kuijpers is 26 jaar en woont in Wijchen met haar man en twee zoons. De derde is op komst. Ze heeft moeite met lezen, volgt ruim vier jaar taallessen via het ROC en ze is Taalambassadeur. Linda: ‘Er zijn veel mensen die moeite hebben met lezen en schrijven en die worden vergeten. Ze weten niet dat er scholen zijn waar je alleen aan je Nederlands kunt werken. Je kunt er nog wat aan doen!’

“Mensen die niet kunnen lezen doen het niet expres.”

Radend lezen

Op de lagere school had Linda moeite met lezen. Linda: ‘Het was niet duidelijk of ik dyslectisch was en dat maakte het ingewikkeld. Als je niet dyslectisch bent, krijg je geen extra aandacht en moet je kunnen meekomen. Dat legde extra druk op me. We lazen veel thuis, maar ik begreep het niet goed en in de klas oefenden we vaker snel lezen dan begrijpend lezen. Omdat ik het graag goed wilde doen, ging ik radend lezen. Ik vul zinnen en woorden aan, waardoor ik de tekst niet meer begrijp. Groep vier

heb ik over gedaan, omdat ze dachten dat ik dan een beter leesniveau zou krijgen, maar het hielp niet. Ook niet voor mijn zelfvertrouwen. Ik was de langzaamste en mijn klasgenoten zaten te puffen en zuchten als ik voor moest lezen.’

Terug naar school

Linda zat twee jaar op het VMBO en stapte over naar werkend leren via het ROC. Linda: ‘Ik was toen zestien. Het werken vond ik keigaaf. Dat ging heel goed en ik had leuke collega’s die ik alles kon vragen. Op school verliep het rommelig, omdat het samengestelde, grote klassen waren. Op mijn achttiende ben ik gestopt.

Ik had mijn man ontmoet en ik was zwanger. Dat ik ooit nog terug zou gaan naar school, had ik toen niet kunnen bedenken. Ook omdat je niet weet dat het bestaat, een school waar je als volwassene Nederlands kunt bijleren.’

Begrijpen wat er staat

Jaren later, bij een workshop over het nut van voorlezen, kwam Linda er pas achter dat je terug naar school kunt voor het leren van de Nederlandse taal. Linda: “‘Voorlezen prima, maar wat nou als ik het niet begrijp?’”, vroeg ik daar. Ik kan de woorden wel lezen, maar ik wil weten wat er staat. Als je een kind krijgt, moet je formulieren invullen en beslissingen nemen die over je kind gaan. Mijn man deed dat meestal, maar ik wilde zelf ook begrijpen wat er om me heen gebeurt. Ik ben doorverwezen naar het ROC, heb meteen contact opgenomen en ik volg nu al vier jaar taallessen.’

Digitaal geen verplichting

‘Door de taallessen lees ik nu veel rustiger en gaat begrijpend lezen beter. Ik doe ook meer zelf, maar iets regelen of kopen op internet vind ik nog moeilijk. Als je de kleine lettertjes niet begrijpt, kan dat grote consequenties hebben. Ik zie dat ook bij anderen op mijn les, die zijn net als ik bang om fouten te maken. Veel mensen zijn onzeker. Daarom zouden organisaties het niet moeten verplichten, dat je alles via internet regelt.’

Onbegrip

‘Als ik een instantie bel voor uitleg over een ingewikkelde brief, dan zijn mensen verbaasd. Ze begrijpen niet dat je het niet kunt. Je bent toch jong en naar school geweest? Ik heb nog steeds moeite met bijvoorbeeld financiële brieven, met lange zinnen. Daardoor kun je in de problemen komen, en dat is niet nodig. Stuur duidelijke brieven, waarin in de eerste alinea meteen staat waar het over gaat, zodat iedereen het snapt.’ Oefenen met je kinderen

‘Ik lees iedere avond met mijn kinderen. Dat is ontzettend belangrijk. Ik ben de basis voor mijn kinderen. Als je niet goed kunt lezen, dan kunnen je kinderen dat straks ook niet. Daarom ben ik op taallessen, dat doe je voor jezelf én voor je kinderen. Ik schaam me niet voor mijn leesprobleem. Ik betrek ze er juist bij.’

Verder gaan

‘Na de geboorte van mijn derde kind, wil ik een opleiding doen om in de zorg, met gehandicapte kinderen te werken. Ik ga door met leren.’

Week van de Alfabetisering

Op 8 september is het Wereldalfabetiseringsdag. Rondom deze dag organiseert Stichting Lezen & Schrijven elk jaar de Week van de Alfabetisering. In deze week vragen we samen met honderden partners aandacht voor laaggeletterdheid in Nederland: 2,5 miljoen volwassenen hebben moeite met lezen, schrijven en/of rekenen.

Tijdens de Week van de Alfabetisering in 2017 (4 tot en met 10 september) stond het werk van onze partners, zoals gemeenten, bibliotheken, ziekenhuizen, scholen en vrijwilligersorganisaties, in de strijd tegen laaggeletterdheid centraal. We inspireren en motiveren anderen om ook in actie te komen voor een geletterd Nederland, zodat meer mensen de kans krijgen om te leren lezen, schrijven, rekenen en omgaan met de computer. We streven ernaar een groeiende maatschappelijke beweging te creëren, omdat we laaggeletterdheid alleen gezamenlijk kunnen tegengaan.

Opening van de Week van de Alfabetisering

De opening van de Week van de Alfabetisering vond dit jaar in Zoetermeer plaats, in de Dutch Innovation Factory. Aanwezig waren zo'n 450 partners van Stichting Lezen & Schrijven, collega's en Taalambassadeurs. Het programma kende een plenair gedeelte met bijdragen van onze voorzitter Marja van Bijsterveldt, directeur-bestuurder Merel Heimens Visser, minister Bussemaker van OCW en wethouder van Zoetermeer Isabelle Vugs. H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden ging in gesprek met drie Taalambassadeurs en Frans Duijts zong een nummer van de Liedjeskast. Tijdens het interactieve spel Over de Streep, onder leiding van Vincent Méclot van Challenge Day Nederland, werden alle gasten aangemoedigd om lef te tonen en taboes te doorbreken. Het middagprogramma kende diverse inhoudelijke presentaties en workshops. Ook werd de Goede Daden Winkel officieel geopend.

De Week van de Alfabetisering werd in Zoetermeer feestelijk geopend door H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden.

Goede Daden Winkel

In 2017 lanceerde Stichting Lezen & Schrijven een uniek nieuw concept: de eerste Goede Daden Winkel van Nederland. Mensen kunnen naar deze winkel met een lege portemonnee, maar met een vol hart. Wat er in de Goede Daden Winkel te koop is, betaal je namelijk niet met geld, maar met een goede daad. Zo konden bezoekers planten betalen met de belofte dat ze een keer op school zouden voorlezen, een gedicht zouden schrijven voor hun moeder of zich zouden opgeven als taalmaatje. Ruim 1.250 mensen hebben in Zoetermeer een goede daad gedaan.

Een goede daad is het delen waard

Met de slogan 'Een goede daad is het delen waard' heeft Stichting Lezen & Schrijven in heel Nederland

Tijdens de Week van de Alfabetisering 2017 werd in het centrum van Zoetermeer de eerste Goede Daden Winkel van Nederland geopend.

mensen aangespoord om in actie te komen voor een beter geletterd Nederland. Zo werden er door het hele land voorleesmiddagen georganiseerd op scholen, waren er letterlunches in bibliotheken en werden tientallen Taalhuizen en veertig Goede Daden Winkels geopend. Daarnaast vonden er taalwandelingen plaats, werden lezingen en taalmarkten georganiseerd en werd er campagne gevoerd voor taalonderwijs via social media. In totaal organiseerden 829 organisaties door het hele land heen evenementen.

Ruim 20 duizend goede daden in het teken van de aanpak van laaggeletterdheid

In 2017 hebben we de doelstelling van 3.300 activiteiten ruim gehaald. Met ruim 20 duizend goede daden in het land – wat neerkomt op een verzesvoudiging ten opzichte van 2016 – lieten we niet alleen zien wat de omvang van het probleem is, maar ook wat er zoal mogelijk is om met taal bezig te zijn en laaggeletterdheid tegen te gaan. Via social media zijn met 'Een goede daad is het delen waard' 2,2 miljoen mensen bereikt. Activiteiten konden worden aangemeld op de vernieuwde website weekvandealfabetisering.nl, waarbij elke activiteit op een kaart werd getoond. De trend om vooral regionaal veel activiteiten te organiseren, hebben we in 2017 kunnen doorzetten, in samenwerking met vele partners en deelnemers. Deze activiteiten hebben positieve reportages in landelijke en regionale media opgeleverd (zie de paragraaf over pr en media).

Provinciale TaalHeldenverkiezing

Sinds 2016 wordt in elke provincie tijdens de Week van de Alfabetisering een provinciale TaalHeldenverkiezing georganiseerd. TaalHelden worden benoemd in drie categorieën: Taalcursist, Taalbegeleider en Bruggenbouwer. Elke genomineerde heeft zich in 2016 bijzonder verdienstelijk ingezet voor een beter geletterd Nederland. De winnaars gaan door naar de landelijke TaalHeldenverkiezing. In 2017 zijn 174 provinciale TaalHelden genomineerd (in 2016 waren er 144 genomineerden) met in totaal 36 kandidaten

voor de landelijke verkiezing. Met de provinciale en landelijke TaalHeldenverkiezing vraagt Stichting Lezen & Schrijven lokaal, regionaal en landelijk aandacht voor de uitzonderlijke inspanningen van mensen voor een geletterd Nederland.

Voorleesdag in de Efteling

In vervolg op de Week van de Alfabetisering heeft Stichting Lezen & Schrijven in het najaar in samenwerking met de Efteling aandacht besteed aan laaggeletterdheid. In het Sprookjesbos lazen bekende Nederlanders in duo's voor aan kinderen én volwassenen. Onder hen waren Jelka van Houten, Inge Ipenburg, Bas Muijs en Meester Bart. Stichting Lezen & Schrijven benadrukt dat thuis voorlezen niet alleen belangrijk is voor de taalontwikkeling van kinderen, maar ook bevorderend werkt voor ouders. Een stimulerende taalomgeving draagt bij aan het voorkomen van laaggeletterdheid op latere leeftijd.

In de middag vond een bijeenkomst plaats om lokale politici te betrekken bij laaggeletterdheid en hen te leren hoe ze hun campagneboodschap ook voor een laaggeletterde doelgroep gemakkelijk kunnen formuleren.

Jelka van Houten en Meester Bart lezen voor tijdens de voorleesdag in de Efteling.

Pharos

Interview met: Majorie de Been Programmamanager Preventie en zorg chronische aandoeningen Pharos en Coördinator van de Alliantie gezondheidsvaardigheden

Test alle informatie uit bij je gebruikers

Het doel van Pharos, het landelijk Expertisecentrum Gezondheidsverschillen, is om de kwaliteit van zorg voor laagopgeleiden en migranten te verbeteren. "Geletterdheid is daarbij heel belangrijk", weet programmamanager Majorie de Been.

"Veel informatie in de zorg sluit niet goed aan op het taalniveau van de gebruikers"

"Mensen met alleen een lagere opleiding leven gemiddeld zeven jaar korter en zelfs negentien jaar minder in goed ervaren gezondheid dan hoogopgeleide mensen", zegt De Been. "Bij Pharos proberen we daar wat aan te doen, vooral door zorgverleners te ondersteunen met bijvoorbeeld trainingen en online informatie. Wij roepen hen ook op om

rekening te houden met mensen die moeite hebben met lezen, schrijven of rekenen. Veel informatie in de zorg sluit niet goed aan op het taalniveau van de gebruikers. Dat is te verklaren: mensen die moeite hebben met lezen en schrijven doen vaak niet mee met gezondheidsonderzoeken, omdat ze moeite hebben met het invullen van vragenlijsten. Het is voor veel zorgverleners een onzichtbare doelgroep. Daarom is het agenderen van laaggeletterdheid een belangrijk onderdeel van ons werk."

"Per jaar trainen wij ongeveer 2.000 zorgprofessionals om laagopgeleiden en migranten goede en effectieve zorg te verlenen. Vaak gaat om het verbeteren van de communicatie. Vrijwel altijd zetten we daar een trainingsacteur voor in. Begrijpelijk communiceren is namelijk een vaardigheid. Dat moet je oefenen. In een training met een acteur ervaren zorgprofessionals het direct wanneer de ander de draad kwijtraakt."

Apotheekadvies

"Onlangs hebben we onderzoek begeleid naar wat mensen zich herinneren na een bezoek aan de apotheek. We vroegen hen bij de uitgang wat voor advies ze hadden gekregen. De helft van alle bezoekers had moeite om het advies te reproduceren. Wij adviseren apothekers en artsen daarom altijd om aan het eind van een gesprek te controleren of iemand het begrepen heeft, bijvoorbeeld door het ze in eigen woorden terug te laten vertellen."

Met het project 'Samen werken aan veilig medicijngebruik in de eerste lijn' werkten in 2016 professionals aan een betere registratie en uitwisseling over laaggeletterde patiënten, om zo te komen tot veilig medicijngebruik. De aanpak is verwerkt in een stappenplan voor praktijken en apotheken. Het spreken van eenduidige en begrijpelijke taal is overigens belangrijk voor een veel grotere patiëntengroep dan alleen de mensen die moeite hebben met lezen en schrijven."

Ondersteunend materiaal

"Verder ontwikkelen wij tools die het zorgverleners makkelijker maken hun communicatie aan te passen. Veel daarvan is consult-ondersteunend materiaal. Wij hebben bijvoorbeeld een boekje ontwikkeld voor diabetespatiënten op B1-niveau. Dat hebben we getest bij laaggeletterde mensen die al tien of twintig jaar diabetes hebben. Pas nu snapten ze waarom ze beter geen suiker in hun thee kunnen doen. Daarvoor begrepen ze eigenlijk niet wat voor aandoening ze hadden."

"Het belangrijkste bij het ontwikkelen van folders, online informatie of e-health toepassingen, is dat je het test bij de gebruikers. Nodig als ziekenhuis of huisartsenpraktijk eens een paar patiënten of Taalambassadeurs uit. Loop met ze door het gebouw, laat ze de website bekijken en brieven lezen, of laat ze eens bellen voor het maken van een afspraak. Leer de mensen kennen die gebruik maken van je diensten. Dan leer je snel wat wel en niet begrijpelijk is."

Taal begint lokaal

In 2016 en 2017 zijn er brainstormsessies geweest met bijna 100 enthousiaste wethouders en burgemeesters. Van Breda tot Groningen, van Aa en Hunze tot Zoetermeer. Samen met lokale partners en Taalambassadeurs inspireerden zij elkaar met ideeën en inzichten om de groei van laaggeletterdheid te stoppen. Alle deelnemers waren het erover eens: van elkaar kunnen we veel leren. Want naast verschillen zijn er ook overeenkomsten tussen gemeenten en regio's. Ideeën, tips en voorbeelden worden ontsloten via de website taalbegintlokaal.nl. Maandelijks vertelt een wethouder of burgemeester in een blog een inspirerend verhaal uit zijn of haar gemeente.

Forum AtotZ

Het Forum AtotZ is een uniek, onafhankelijk, informeel platform dat bestaat uit prominente en aansprekende Nederlanders. Op verschillende manieren zetten zij zich in om aandacht te vragen voor laaggeletterdheid. De leden dragen geen formele verantwoordelijkheid.

Forumleden 2017

Frits van Oostrom, Peter Bakker, Frans Bauer, Hans de Boer, Daphne Deckers, Wendy van Dijk, Huub van Doorne, Raphael Evers, Louise O. Fresco, Inez de Graaff, Pieter van den Hoogenband, Yvon Jaspers, Tania Kross, Kete Kervezee, André Knottnerus, Hendrik de Kubber, Paul de Leeuw, Paul van Loon, Ed Nijpels, André Rieu, Paul Rosenmöller, Paul Scheffer, Naema Tahir, Humberto Tan en Paul Witteman.

PR en media

Het behalen van vrije publiciteit is een belangrijk middel om laaggeletterdheid op de agenda te zetten en een breed publiek te informeren over de omvang, inhoud en gevolgen van dit maatschappelijke probleem. Bekendheid van het probleem is belangrijk om individuen en organisaties erbij te betrekken en te activeren om zelf aan de slag te gaan.

2017 was een succesvol jaar. Gedurende het hele jaar hebben we zowel landelijke als regionale media-aandacht gekregen voor onderzoeken en campagnes, die wij proactief naar buiten hebben gebracht. De landelijke pers, waaronder het NOS Journaal, RTL Nieuws, de Volkskrant en NRC Handelsblad, besteedde met name aandacht aan de update van het PwC-rapport 'Laaggeletterdheid in Nederland kent aanzienlijke maatschappelijke kosten' en het onderzoek 'Preventie door interventie'.

Ook de voorleesdag in de Efteling heeft de nodige media-aandacht gekregen met verslaggeving in RTL Koffietijd en aankondigingen in de Telegraaf, op NOS.nl en bij Domien op 3FM en Bas Muijs op Omroep West. Met de winactie in samenwerking met Dennis Weening op social media hebben we ruim 228 duizend mensen bereikt; ruim 700 hebben aan de winactie meegedaan, met drie gezinnen die een gezinskaart kregen voor de voorleesdag in de Efteling.

Andere momenten van landelijke media-aandacht waren:

- TaalHeldenverkiezing: landelijke verslaggeving van de dag (Koffietijd, 5 Uur Live en Shownieuws);
- verkiezingskrant in gewone taal (Koffietijd, RTL Nieuws online);
- de opening van de Week van de Alfabetisering: prinses Laurentien verscheen op deze dag bij het televisieprogramma Goedemorgen Nederland, Trouw besteedde aan het onderzoek 'Preventie door interventie';
- hertaling van de inleiding van het regeerakkoord (AD, RTL Nieuws).

Daarnaast wisten media ons steeds vaker te vinden op het moment dat ze een kennispartner zochten.

Kennis & Innovatie

Kennis & Innovatie

Waar liggen kansen? Welk effect heeft de aanpak van laaggeletterdheid? Verbetering van de taalvaardigheden van mensen is een doel, maar onze aanpak is er vooral op gericht om mensen beter te laten meekomen in onze maatschappij. Uit onderzoek blijkt dat mensen die zich laten scholen, gelukkiger, gezonder en actiever worden. Om duidelijker te krijgen op welke terreinen de aanpak effect heeft, initieert Stichting Lezen & Schrijven diverse onderzoeken. Daarnaast ontwikkelen we samen met kennispartners en onderwijsinstellingen instrumenten en lesmaterialen om onder meer organisaties te ondersteunen in het bereiken, scholen en opleiden van professionals, vrijwilligers en laaggeletterden.

De onderzoeken die Stichting Lezen & Schrijven initieert, diepen de relatie tussen laaggeletterdheid en andere beleidsdomeinen verder uit. Daarnaast voeren we onderzoek uit naar de effecten van onze eigen programma's. In 2017 werden onderstaande onderzoeken gepubliceerd. Deze zijn [online](#) beschikbaar:

NAAM ONDERZOEK	ONDERZOEKER/ INSTELLING	BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN	PUBLICATIE- DATUM
Preventie door interventie	Ecbo	Een groot aantal jongeren (tot 18 jaar) verlaat het onderwijs zonder het vereiste taalniveau te beheersen. Het gaat hierbij om ruim 10% van groep 8-leerlingen, 9 tot 19% van de vmbo-leerlingen, 36% van de mbo 2- en 15% van de mbo 3-leerlingen. Samengenomen loopt tenminste één op de tien kinderen daarmee risico om als laaggeletterde volwassene de maatschappij en de arbeidsmarkt te betreden.	Maart 2017
Laaggeletterdheid kent aanzienlijke kosten	PwC	Laaggeletterdheid kost de Nederlandse samenleving bijna 1 miljard euro per jaar. Hogere gezondheidskosten, kosten voor uitkeringen, lagere productiviteit van laaggeletterden die werken en gemiste belastinginkomsten zijn de grootste kostenposten.	Maart 2017
Op weg naar een succesvol leertraject voor volwassenen	Maastricht University	Opbrengsten van het programma Taal voor het Leven zijn in kaart gebracht, over de niveauverhoging onder deelnemers op de referentieniveaus taal en rekenen en de mate van sociale inclusie. Hiervoor is een steekproef gedaan onder de deelnemers. In totaal hebben 407 deelnemers zowel de eerste als de tweede meting van het SIT-instrument van De Greef, Segers en Verté (2010) ingevuld.	Mei 2017
Samenvatting: Laaggeletterdheid integreren in het gemeentelijk sociaal domein	Wending	In het rapport 'Taal als Middel' (Labyrinth, mei 2016) is geconcludeerd dat slechts een beperkt aantal gemeenten laaggeletterdheid heeft geïntegreerd in de aanpak binnen het sociaal domein. Dit was voor Stichting Lezen & Schrijven aanleiding om bureau Wending te vragen verdiepend onderzoek te verrichten naar de oorzaken en oplossingsrichtingen.	Mei 2017
Kennis, houding en gedrag van de Nederlandse bevolking omtrent geletterdheid	Markteffect	Het effect van de Week van de Alfabetisering is inzichtelijk gemaakt. Alle mensen die de poster of de website hebben bezocht, zien laaggeletterdheid vaker als (zeer) groot en (zeer) belangrijk probleem, in tegenstelling tot degenen die de website en poster niet hebben gezien. In beide metingen onderschatten de meeste respondenten de omvang van laaggeletterdheid. Ruim een kwart van de hen verwacht dat laaggeletterdheid een negatieve invloed heeft op iemands werksituatie.	September 2017
Tevredenheidsonderzoek partners	Maastricht University	Over het algemeen zijn partners positief over de samenwerking met de stichting. Zij beoordelen de betrouwbaarheid, kwaliteit en het innovatieve vermogen van de stichting positief.	November 2017
Tevredenheidsonderzoek deelnemers en vrijwilligers	DUO Ondewijs-onderzoek	Deelnemers en vrijwilligers zijn tevreden over het programma Taal voor het Leven. Zij zijn tevreden over de beschikbare lesmaterialen en de ondersteuningsinstrumenten.	November 2017

PRAKTIJKVOORBEELD

Antes

Het verbeteren van taalbeheersing is onderdeel van het herstelproces

De Rotterdamse GGZ-instelling Antes merkte dat veel cliënten niet verschenen bij hun intake. Na onderzoek bleek dat zij moeite hadden met het lezen van de brieven en andere teksten. Reden om alle brieven eens kritisch door te lezen en te herschrijven in toegankelijke taal. Daarna pakte Antes door, met onder andere filmpjes, presentaties aan medewerkers en een aanbod van taallessen voor cliënten.

“Onze brieven en folders bleken veel te ingewikkeld”

“Taalvaardigheid is een essentieel onderdeel van het herstel van onze cliënten”, zegt Wanda Krouwel, die bij Antes de afgelopen twee jaar verantwoordelijk was voor het project Basisvaardigheden. Hierbij worden naast laaggeletterdheid ook zaken als digitale en financiële vaardigheden aangepakt. “Ongeveer één op de vijf inwoners in Rotterdam is laaggeletterd. Bij onze groep cliënten is dat aandeel nog een stuk hoger. Als zij na of tijdens hun behandeling op zoek gaan naar werk, gezonder willen leven, of hun financiële

situatie op orde willen krijgen, moeten zij taalvaardig zijn. Zonder een goede taalbeheersing is het moeilijker om te herstellen.”

Brieven herschrijven

De aanleiding voor Antes om met laaggeletterdheid aan de slag te gaan was de uitval bij afspraken, vooral bij intakegesprekken. “Daarom hebben we een student Communicatie een afstudeeropdracht laten doen naar de informatie die werd verstrekt voor de intake”, zegt Krouwel. “Die brieven en folders bleken veel te ingewikkeld.” Antes heeft alle folders, brieven en ook werkboeken herschreven. Daarnaast kregen de medewerkers voorlichting over het omgaan met laaggeletterde cliënten. “We hebben op alle afdelingen presentaties gehouden en uitgelegd hoe je als zorgverlener laaggeletterdheid kunt herkennen en hoe je het gesprek aan kunt gaan over laaggeletterdheid. Daarnaast hebben we een toolbox Basisvaardigheden ontwikkeld, met onder andere filmpjes, de Taalverkener en tips om laaggeletterdheid bespreekbaar te maken. Onze nieuwe medewerkers krijgen tegenwoordig allemaal een presentatie over basisvaardigheden van cliënten. Daarin leren ze bijvoorbeeld de terugvertelmethode, waarin je de patiënt aan het eind van een gesprek vraagt om alle informatie nog eens samen te vatten. Dan weet je of hij alles begrepen heeft.”

Taalles

Antes geeft ook zelf taallessen aan cliënten, in zogenaamde werk-

en activeringscentra: een vorm van dagbesteding vanuit de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO). “Inwoners van Rotterdam die een bijstandsuitkering hebben moeten aan kunnen tonen dat ze de Nederlandse taal goed beheersen. Kunnen zij dat niet, dan moeten ze een taaltraining volgen. Dit geldt ook voor veel van onze cliënten. Omdat onze medewerkers goed op hen zijn ingespeeld, verzorgen wij die taallessen. Taalcoaches van de gemeente begeleiden ons daarin.”

Volgens Krouwel is daarnaast aandacht voor de basisvaardigheden van eigen medewerkers belangrijk. “Tijdens het project kwamen we erachter dat ook medewerkers soms moeite hebben met taal of digitale vaardigheden. Dit zijn medewerkers in de zorg, technisch personeel of schoonmaakpersoneel. Maar er zijn ook artsen die niet digitaal vaardig zijn. Wij helpen hen daarbij.”

Inmiddels is het project Basisvaardigheden onderdeel geworden van de lijnorganisatie. “Het is steeds vanzelfsprekender. We merken dat medewerkers zich meer bewust zijn van begrijpelijk taalgebruik. Dit is ook te merken in de cliënttevredenheid. Vergeleken met 2015 geven meer cliënten aan dat zij de informatie vooraf en tijdens de behandeling begrijpen. Ook geven zij vaker aan dat zij zich serieus genomen voelen. Dat is een goede ontwikkeling. Maar al is het project nu afgesloten, we zijn hier als organisatie nooit mee klaar.”

Instrumenten en materialen

Om professionals bewust te maken van laaggeletterdheid en organisaties te ondersteunen in het bijscholen van laaggeletterden ontwikkelt Stichting Lezen & Schrijven, samen met landelijke kennispartners en onderwijsinstellingen, lesmaterialen en instrumenten.

Om laaggeletterden te vinden hebben we screeningsinstrumenten ontwikkeld, zoals Basismeters (digitaal), Taalverkenner en contextgerichte vragen (op papier). Ook werken we met e-learnings om professionals die met laaggeletterden te maken hebben, te informeren en te trainen. We zorgen voor lesmateriaal gericht op verhoging van het taalniveau en voor thematisch lesmateriaal, zodat zo veel mogelijk cursisten scholing op maat krijgen.

2017 stond onder meer in het teken van:

- verbetering van de instrumenten die ingezet worden om te bepalen of iemand mogelijk laaggeletterd is, zoals een Taalmeter en vragenlijsten;
- het in kaart brengen van kansen en verbeterpunten voor doorontwikkeling van deze instrumenten.

Nieuwe instrumenten

Begin van de zomer is het functioneel beheer van de screeningsinstrumenten goed vastgelegd. De Taalverkenner Gezondheid en Dienstverlening zijn in een nieuw jasje gestoken en er is een nieuwe folder Basismeters verschenen. Deze dragen bij aan een betere inzet van onze instrumenten. Helemaal nieuw is de Taalverkenner UWV. De pilot in samenwerking met UWV Limburg beviel goed en deze Taalverkenner zal in 2018 gevalideerd zijn.

Daarnaast zijn we gestart met een inventarisatie door De Processpecialisten naar het gebruik van screeningsinstrumenten. Dit onderzoek bestaat uit

interviews bij partnerorganisaties over de implementatie en het gebruik van screeningsinstrumenten, met als beoogd resultaat concrete verbeterpunten voor 2018.

Taalverkenners

Nieuw scholingsaanbod voor professionals

In 2017 hebben we ons scholingsaanbod voor professionals uitgebreid met een workshop waarin zij hun vaardigheden in het bespreken van laaggeletterdheid kunnen oefenen. Dit is een vervolg op de e-learning en de presentatie Aanpak van laaggeletterdheid, die gericht zijn op het vergroten van kennis. Binnen de workshop Bespreken van laaggeletterdheid (op basis van principes motiverende gespreksvoering) kan de inzet van contextgerichte vragen, de Taalverkenner en de Taalmeter worden meegenomen. Een trainer motiverende gespreksvoering geeft de workshop.

Stichting Lezen & Schrijven heeft samen met het Nibud een kader opgesteld voor de ontwikkeling van een gezamenlijk trainingsaanbod. Dit richt zich

op gemeenteambtenaren en professionals uit het sociaal domein, zodat zij laaggeletterdheid en beter omgaan met geld integraal kunnen aanpakken.

Ondersteuning van vrijwilligers

Om de ondersteuning van vrijwilligers te verbeteren, heeft Stichting Lezen & Schrijven in 2017 samen met partners en vrijwilligers onderzocht hoe we de behoefte aan meer en bredere ondersteuning (online) kunnen vormgeven, zodat trainingen en materialen zo goed mogelijk aansluiten op de leervraag van vrijwilligers. Met het aanpassen van de basistraining is een start gemaakt. Ook zijn de mogelijkheden voor een online leeromgeving voor vrijwilligers verkend. Hierbij werken we samen met andere landelijke organisaties, zoals Het Begint met Taal (HBT). Om daarnaast de kwaliteit van trainers te verbeteren en te bewaken, is een kwaliteitscyclus ontwikkeld. Ook hebben we als pilot een grote studiedag voor vrijwilligers georganiseerd. 39% van de vrijwilligers geeft aan behoefte te hebben aan terugkomdagen. Deze dag was een groot succes en is door meer dan 300 mensen bezocht.

Voortgangstoetsen

Het is belangrijk voor alle betrokkenen om de voortgang van een cursist te meten. De voortgangstoetsen van Taal voor het Leven geven inzicht in de voortgang van lezen, schrijven en/of rekenen. De vragenlijsten geven inzicht in de vorderingen in iemands financiële en digitale vaardigheden en/of deelname aan de maatschappij.

In 2017 is ingezet op verbetering van de begeleiding door partners bij het meten van de voortgang van laaggeletterden. Opgeleverd zijn: verbeterd communicatiemateriaal, informatie over privacy en geheimhouding, verbetering van diverse voortgangstoetsen en een vragenlijst over financiële vaardigheden.

Materialenwijzer en Adviescollectie

In 2017 hebben de Koninklijke Bibliotheek en Stichting Lezen & Schrijven de Materialenwijzer ontwikkeld, in nauwe samenwerking met NBD Biblion, Het Begint met Taal, formele en non-formele taalaanbieders, bibliotheken en provinciale ondersteuningsinstellingen.

De Materialenwijzer helpt vrijwilligers geschikt lesmateriaal voor hun deelnemers te selecteren. De wijzer bevat materiaal voor de basisvaardigheden taal, digitale vaardigheden en rekenen op verschillende niveaus.

Daarnaast is de Adviescollectie basisvaardigheden ontwikkeld als aanvulling op de Materialenwijzer. De Adviescollectie bevat een brede selectie materialen rond basisvaardigheden: naslagwerken voor vrijwilligers, leesboekjes voor deelnemers en leer materiaal waarmee deelnemers zowel onder begeleiding als zelfstandig kunnen werken. Hiermee geeft de collectie advies over welke materialen je goed kunt inzetten bij deelnemersbegeleiding en over materialen waarmee de deelnemer zelf aan de slag kan. Met de Materialenwijzer en de Adviescollectie hebben bibliotheken en (Digi-) Taalhuizen een overzicht van instrumenten voor zowel vrijwilligers als deelnemers.

Samenwerken

Samenwerken

De aanpak van Stichting Lezen & Schrijven is een netwerkaanpak, waarin samenwerken met vele partners centraal staat. We ondersteunden in 2017 actief vele lokale netwerken en openden samen met partners een groot aantal Taalhuizen. Gemeenten en bibliotheken speelden in veel van onze samenwerkingen een belangrijke rol. Wij ondersteunen onze partners in het vinden, opleiden en volgen van laaggeletterden. Ook werken we samen met onderzoeksinstellingen, uitgeverijen en ontwikkelaars van lesmaterialen om effectief aanbod te ontwikkelen voor de aanpak van laaggeletterdheid op verschillende niveaus en thema's.

Bekijk [hier](#) het overzicht van onze landelijke kennispartners:

Bekijk [hier](#) het overzicht van onze Taal voor het Leven-partners:

Leescoalitie

In 2012 nam Stichting Lezen het initiatief tot samenwerking in een Leescoalitie. Organisaties die landelijk een taak te vervullen hebben op het gebied van taal- en leesbevordering, bundelen hun krachten om zo veel mogelijk mensen aan te zetten tot lezen en voorlezen. De Leescoalitie bestaat momenteel uit Stichting Lezen (voorzitter), Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek, Stichting Lezen & Schrijven, het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum en de bibliotheken (Koninklijke Bibliotheek en Vereniging Openbare Bibliotheken).

In 2016 is het Jaar van het Boek afgesloten en een nieuwe Leescoaliticampagne voorbereid. Deze is eind 2017 van start gegaan: Lees Met Andermans Ogen (december 2017–medio 2019). De nieuwe campagne roept iedereen op om eens (vaker) een boek te lezen over iemand met een andere achtergrond, om vaker met andermans ogen te lezen. Binnen deze campagne worden nieuwe activiteiten ontplooid en wordt het thema via bestaande projecten en activiteiten van Leescoalitiepartners (en andere organisaties die zich aansluiten) onder de aandacht van een breed publiek gebracht.

Financiële partners

Met structurele financiële steun, een zakelijk partnerschap of actiematige samenwerking kunnen we veel bereiken om laaggeletterden in Nederland te helpen. We zijn er trots op dat vele bijzondere partners zich aan ons verbinden en zich inzetten voor een meer geletterd Nederland. Deze partners geven ons onder meer financiële steun, sponsoring in natura of ze zamelen geld in via speciale acties.

Wij zijn er ook trots op dat onder meer Achmea en de VriendenLoterij zich aan ons hebben verbonden. Zij maakten het mede mogelijk om jaarlijks TaalHelden in het zonnetje te zetten, meer zichtbaar te zijn op straat en specifieke projecten te ontwikkelen. Achmea verzorgt daarbij de landelijke dag voor Taalambassadeurs. Daarnaast zijn Fonds NutsOhra en Ipskamp Printing aan ons verbonden, die bijdragen aan Voel je goed! (zie pagina 16).

VriendenLoterij

Het taboe rond laaggeletterdheid veroorzaakt vaak schaamte bij laaggeletterden. De bijdrage van de VriendenLoterij zetten we in om dit taboe te doorbreken. Hiervoor ontwikkelen we innovatieve middelen en campagnes. Ook worden voor deze bijdrage Taalambassadeurs, mensen die op latere leeftijd de stap hebben gezet naar taalscholing, getraind en begeleid. Zij zijn namelijk als geen ander in staat om laaggeletterden over de drempel te helpen. Dit moet er uiteindelijk toe bijdragen dat nog meer mensen de stap zetten om beter te lezen en te schrijven en daarmee beter participeren in de samenleving.

De bijdrage van de VriendenLoterij zetten we in om het taboe rond laaggeletterdheid te doorbreken.

Achmea

Achmea financiert onder meer de TaalHeldenprijzen, die uitgereikt worden aan Nederlanders die zich op een bijzondere wijze voor laaggeletterden hebben ingezet. Achmea maakt het mogelijk dat wij aan onze zichtbaarheid in de samenleving kunnen werken en levert een bijdrage aan het pilotproject Voel je goed!.

Fonds NutsOhra

Fonds NutsOhra is de hoofdfinancier van Voel je goed!, een pilotproject dat eet- en beweegadviezen van een diëtist combineert met groepslessen gezondheidsvaardigheden van een vrijwilliger, toegepast op gezonder eten en meer bewegen. De aanpak is gericht op laagopgeleide volwassenen, die willen werken aan een gezonder gewicht en moeite hebben met taal en daardoor met het verwerken van informatie. Behalve FNO maken ook Lidl, Achmea, Ipskamp Printing en Fonds Taal maakt gezonder deze aanpak mogelijk.

Communicatie met onze achterban

Samen met Stichting ABC organiseert Stichting Lezen & Schrijven jaarlijks Taalambassadeursdagen voor taalcursisten en Taalambassadeurs. Ook vragen we Taalambassadeurs regelmatig om advies over projecten en publicaties van de stichting.

Tijdens de provinciale en landelijke TaalHeldenverkiezingen en in de Week van de Alfabetisering ontmoeten wij onze doelgroep en brengen wij partners met hen in contact. In 2016 en 2017 zijn tientallen rondetafelgesprekken georganiseerd met wethouders, Taalambassadeurs en lokale partners met als doel samen te kijken hoe we nog veel meer cursisten kunnen bereiken.

Nieuwsbrieven

Naast het organiseren van bijeenkomsten verspreiden we per provincie een nieuwsbrief voor partners en belangstellenden. Deze nieuwsbrieven worden maandelijks verstuurd en hebben inmiddels ruim 12.000 abonnees. In deze nieuwsbrieven delen we de belangrijkste landelijke en regionale ontwikkelingen resultaten en praktijkvoorbeelden. Ook zijn we in 2017 gestart met een algemene digitale nieuwsbrief voor een breder publiek dat in laaggeletterdheid is geïnteresseerd. Ruim 1.000 mensen ontvangen deze kwartaalniewsbrief.

De organisatie

BURGERLIJKE STAND

De organisatie

Stichting Lezen & Schrijven is een flexibele en energieke organisatie, waar mensen werken die hart hebben voor laaggeletterden. Gedreven en ervaren professionals bouwen samen met partnerorganisaties, beleidsmakers, docenten en vrijwilligers aan duurzame regionale netwerken om samen nog meer mensen te helpen. Intern blijft de organisatie bouwen aan een dynamisch team, zodat de juiste mensen op het juiste moment op de juiste plek hun talent kunnen inzetten.

Het team

Eind 2017 heeft de organisatie 109 medewerkers in dienst en is daarmee licht gegroeid als het gaat om fte's. Op 31 december 2017 hadden we gemiddeld 104 fte's. Van hen waren 96 fte's in loondienst en 8 fte's gedetacheerd vanuit partners. De verhouding man/vrouw bedroeg 89 vrouwen en 20 mannen (in loondienst).

In 2017 hebben 21 medewerkers vanwege verschillende redenen de organisatie verlaten en hebben we 33 nieuwe medewerkers en 2 stagiaires mogen verwelkomen. Het ziekteverzuim bedroeg gemiddeld 3,2%; dit is onder het landelijk gemiddelde (4%).

In 2017 heeft er een medewerkertevredenheidsonderzoek plaatsgevonden. Hieruit blijken diverse krachten van de interne organisatie: het werkplezier, betrokkenheid bij zowel het werk als de organisatie, de samenwerking en collegiale sfeer. Ook zien we verbetermo-gelijkheden: de informatie- en kennisvoorziening, kwaliteit en werkdruk. Door de sterke groei van de organisatie in 2016 en de eerste helft van 2017 hebben interne werkprocessen minder aandacht gehad. Hier zijn we in 2017 mee aan de slag gegaan en dit vervolgen we in 2018.

Ondernemingsraad

Sinds maart 2017 is de ondernemingsraad (or) in de nieuwe samenstelling actief, met een vertegenwoordiging vanuit verschillende functies en teams. De nieuwe or heeft voorjaar 2017 gecommuniceerd hoe hij wil werken en wat zijn focus is: de

tevredenheid van de medewerkers en de toekomst van Stichting Lezen & Schrijven. Intern is de or erin geslaagd meer gestructureerd te werken, zodat de beschikbare tijd vooral aan de inhoud kon worden besteed. Gedurende het jaar heeft onze or frequent overleg gevoerd met de directeur-bestuurder over personele en organisatorische zaken. De or is tevreden over de opvolging door de directeur-bestuurder van verzoeken als: aanpassing van de pensioenregeling, uitvoering van de benchmark arbeidsvoorwaarden, de analyse van exitgesprekken en de criteria voor verlenging van contracten en de stand van zaken rond ICT. Herhaaldelijk heeft de or met succes de directeur-bestuurder gevraagd hierover meer duidelijkheid te geven aan de medewerkers.

In het najaar heeft de or kennisgemaakt met de raad van toezicht, waardoor de communicatie onderling makkelijker en beter is gaan verlopen. Eind 2017 heeft de or naar tevredenheid een adviserende rol gespeeld bij de selectie door de raad van toezicht van een nieuwe directeur-bestuurder. De or heeft daartoe van tevoren input opgehaald bij de medewerkers via een achterbanbijeenkomst. Daardoor kon de or tijdens dit traject namens meerdere medewerkers spreken.

Vrijwilligers

Stichting Lezen & Schrijven werkt met ex-laaggeletterde vrijwilligers die worden ingezet als Taalambassadeur. Met hun ervaringsverhalen zorgen zij voor bijzondere bijdragen aan lokale en landelijke evenementen. Alle ambassadeurs krijgen een training om hun inzet te ondersteunen. Dit doen we in nauwe samenwerking met Stichting ABC. Voor hun werkzaamheden ontvangen de Taalambassadeurs een onkosten- en reiskostenvergoeding volgens de richtlijnen van de Belastingdienst.

Daarnaast traint Stichting Lezen & Schrijven samen met partnerorganisaties duizenden vrijwilligers via Taal voor het Leven. Deze vrijwilligers werken vanuit lokale partnerorganisaties; zij zijn geen vrijwilligers van Stichting Lezen & Schrijven.

Interne organisatie

Intern heeft de organisatie zich in 2017 verder ontwikkeld. Voor de personeels-administratie, salarisadministratie, financiën, het budgetbeheer, inkoop en CRM wordt gebruikgemaakt van een nieuw, geïntegreerd systeem. Hierdoor is een efficiency- en professionaliseringsslag gemaakt, waaronder het sturen op budgetten.

Medewerkers zijn getraind op het gebied van resultaatgericht werken, gesprekstechnieken en leiderschap. Tot slot zijn we verder gegaan met het ontwikkelprogramma vanuit de interne Lezen & Schrijven Academie.

Amphia en Bravis

Interview met Frank de Haan, Manager van de Kenniskern Strategie en Bestuur Amphia en Marilein de Bruijn, Adviseur zorginnovatie bij het Bravis ziekenhuis.

Betere ziekenhuis communicatie en samenwerking Taalhuis dankzij testpanel

Ziekenhuizen Amphia en Bravis schakelden in 2017 een testpanel in, om erachter te komen of hun folders en website wel begrijpelijk waren voor laaggeletterde patiënten. Inmiddels staat laaggeletterdheid in beide instellingen op de kaart, met onder andere trainingen voor medewerkers en veel aandacht voor begrijpelijke taal. “Het is een feestje om te zien dat patiënten de aangepaste folders wel begrijpen.”

“Vaak denken wij vóór patiënten in plaats van mét patiënten”, zegt Frank de Haan van Amphia. “De kunst is om samen met hen, door hun bril, te kijken naar je informatie-voorziening. Dan merk je dat je vanuit een hoogopgeleide toren veel onduidelijkheden over het hoofd ziet.” Voor De Haan werd dit eens te meer duidelijk toen hij samen met een testpanel van twee Ex-laaggeletterden en een coördinator door het ziekenhuis heen liep. Niet alle bewegwijzering bleek even duidelijk. Ook klikten de leden van het panel door de Amphia-website en lazen ze folders door. “Onze folder over

huidallergieën bleek bijvoorbeeld een drama”, aldus De Haan. “Deze zat vol met medische termen.”

Testpanel

Stichting ABC werkt met een testpanels, dat bestaat uit vier Taalambassadeurs. Zo'n panel bekijkt de folders of websites van organisaties en geven daarna tips over lay-out: lettergrootte, de hoeveelheid tekst en het aantal afbeeldingen. Er wordt gekeken naar de lengte van de zinnen, naar moeilijke woorden en of er iets tussen haakjes staat. Het panel geeft tips hoe dat verbeterd kan worden.

Folders herschreven

Amphia ging direct met de tips van het testpanel aan de slag. Zo werden een paar folders herschreven en opnieuw aan het testpanel voorgelegd. “Het was een feestje om te zien dat zij de informatie nu wel begrepen”, zegt De Haan. “Vaak zijn laaggeletterden terughoudend met het geven van hun mening. Ze hebben het idee dat er toch niets verandert. Ook daarom is het belangrijk om laaggeletterden erbij te betrekken: als mensen zien dat wij laaggeletterdheid serieus nemen, vergroot dat hun vertrouwen in de zorg.” Naast de eerste paar patiëntenfolders van de afdeling Dermatologie, die door het testpanel werden beoordeeld, is Amphia begonnen met het herschrijven van alle ruim duizend folders. Ook krijgt de bewegwijzering in het gebouw de aandacht en zijn de

boodschappen op de beeldschermen in de wachtruimten aangepast.

Taalvaardigheid verbeteren

De inzet van het testpanel zorgde bij Amphia voor meer bewustzijn over laaggeletterdheid en leidde tot nieuwe initiatieven. Met medewerking van Stichting Lezen & Schrijven worden inmiddels medewerkers getraind in het herkennen en bespreken van laaggeletterdheid, onder andere met een halfjaarlijkse Toplezing voor 50 verpleegkundigen, waarin een Taalambassadeur zijn verhaal vertelt. “Dan heb je de zaal wel stil hoor”, zegt De Haan. “Dat bewustzijn onder medewerkers is heel belangrijk. Als patiënten door taalgerek hun medicijnen niet innemen, therapieën

“Door het verbeteren van taalvaardigheid kun je vaak nog meer gezondheidswinst boeken dan met een operatie. Als wij patiënten daarmee kunnen helpen, dan moeten dat gewoon doen.”

niet volgen, of afspraken niet nakomen, kunnen wij geen goede zorg leveren. Door het verbeteren van taalvaardigheid kun je vaak nog meer gezondheidswinst boeken dan met een operatie. Als wij patiënten daarmee kunnen helpen, dan moeten dat gewoon doen.” Daarnaast wil Amphia in 2018 laaggeletterde medewerkers op gaan sporen en hen helpen met hun taalvaardigheid, te beginnen bij het Facilitair Bedrijf .

Aanpassing zorgplan en website

Het Bravis ziekenhuis nodigde begin 2017, na contacten met de gemeente Bergen op Zoom en Stichting Lezen & Schrijven, ook een testpanel met Ex-laaggeletterden uit. Zij lazen onder andere het persoonlijk zorgplan voor patiënten met de chronische longziekte COPD. “Met zo’n zorgplan krijgen patiënten thuis meer grip op hun aandoening”, zegt Marilein de Bruijn. “Maar dan moeten ze wel snappen wat er in staat.” Het zorgplan bleek teveel gericht op andere zorgverleners, waardoor het voor laaggeletterde patiënten moeilijk te begrijpen was. Met het advies van het testpanel werd het zorgplan ingekort van 45 naar 18 pagina’s en meer naar patiënten toegeschreven.

Ook liet het Bravis ziekenhuis de eerste versie van de nieuwe ziekenhuis-website en het patiëntenportaal MijnBravis bekijken door het testpanel. Daar kwamen veel nuttige adviezen uit. “We hebben grijze tekst vervangen door een zwarte variant, het lettertype vergroot, teksten ingekort en een aantal iconen aangepast”, zegt De Bruijn. “We kregen

veel praktische opmerkingen en hebben veel daarvan aangepakt. Het testpanel heeft echt een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling van de website en MijnBravis.”

Scholing in aanpak laaggeletterdheid

Om ook medewerkers bewust te maken van laaggeletterdheid, kreeg de longafdeling van het Bravis ziekenhuis een workshop. “Dat was soms een echte ‘aha-erlebnis’”, zegt De Bruijn. “Een polisecretaresse had bij de drogist een aantal brillen gekocht in verschillende sterktes, omdat patiënten aan de balie regelmatig hun leesbril waren vergeten. Tijdens de workshop leerde ze dat mensen dit als smoes kunnen gebruiken om te verbergen dat ze moeite hebben met lezen.” Om de aandacht voor laaggeletterdheid op de agenda te houden, heeft een praktijkcoach van de longafdeling een train-de-trainer- cursus gevolgd, waardoor zij collega’s nu dezelfde workshop kan aanbieden. Voorafgaand aan de workshop doorlopen medewerkers de e-learningmodule Aanpak van laaggeletterdheid van Stichting Lezen & Schrijven, die beschikbaar is in het digitaal leerplein van het ziekenhuis.

Samenwerking Taalhuizen

“We willen ook ambassadeurs van andere afdelingen opleiden tot taaltrainer”, zegt De Bruijn. “De pilot met de longafdeling was een eye-opener. Nu willen we het bewustzijn over laaggeletterdheid verspreiden over het hele ziekenhuis.” Het Bravis ziekenhuis heeft daarvoor een werkgroep opgericht, waar een aantal ideeën uit zijn

voortgekomen. Zo is op 29 januari 2018 in Roosendaal een Digtuin geopend, waar patiënten informatie kunnen krijgen over het patiëntenportaal. Ook wil het Bravis ziekenhuis meer samenwerken met de Taalhuizen in Roosendaal en Bergen op Zoom die naast taal- ook computercursussen aanbieden. “Mensen die moeite hebben met lezen en schrijven, kunnen we naar hen doorverwijzen.”, aldus De Bruijn.

Bravis wil het testpanel nog vaker in gaan zetten. “Inmiddels is ook in de gemeente Bergen op Zoom een vast testpanel opgezet”, zegt De Bruijn. “Dat panel kunnen wij ook inzetten voor specifieke vragen. We zijn nu aan het kijken wat het volgende onderwerp kan zijn. We gaan er zeker gebruik van maken, want een testpanel biedt duidelijk meerwaarde.”

Bestuur en raad van toezicht

Stichting Lezen & Schrijven (statutaire naam) is een onafhankelijke stichting gevestigd in Den Haag. De stichting heeft een dagelijks bestuur bestaande uit een directeur-bestuurder. Daarnaast is er een raad van toezicht. In 2017 zijn de statuten niet gewijzigd.

Managementteam

Bestuur

Merel Heimens Visser is sinds maart 2012 in dienst als directeur en vanaf 1 januari 2015 aangesteld als directeur-bestuurder. De directeur-bestuurder is verantwoordelijk voor:

- het dagelijks bestuur van Stichting Lezen & Schrijven;
- het formuleren van het strategisch beleid van de stichting;
- het opstellen en uitvoeren van de visie op korte en lange termijn.

Met deze inrichting onderschrijft de stichting de maatschappelijke normen voor 'goed bestuur': de

Code Goed Bestuur voor Goede Doelen (voorheen Code Wijffels). Die bepaalt onder meer:

- de scheiding tussen bestuur en toezicht;
- een vastgesteld reglement voor bestuur en raad van toezicht;
- een door alle bestuursleden, medewerkers, freelancers en stagiaires ondertekende gedragscode;
- de publicatie van jaarverslagen, inclusief jaarrekeningen (inclusief controleverklaring) op de website lezenenschrijven.nl;
- het vrijwilligersbeleid, met daarin onder meer beschreven de activiteiten die vrijwilligers uitvoeren, de communicatie met de vrijwilligers en de mogelijke vrijwilligersvergoeding.

De directeur-bestuurder vormt samen met de adjunct-directeur en de manager bedrijfsvoering het managementteam van de organisatie. Arjan Beune is sinds 2012 in dienst als manager programma's & innovatie en tevens adjunct-directeur. Wietske Kuipers vervult sinds voorjaar 2015 de functie van manager bedrijfsvoering. Merel Heimens Visser heeft in 2017 bekendgemaakt Stichting Lezen & Schrijven in januari 2018 te verlaten.

Raad van toezicht

Stichting Lezen & Schrijven onderschrijft de maatschappelijke normen voor 'goed bestuur'. De raad van toezicht speelt daarbij een belangrijke rol.

De raad van toezicht houdt integraal toezicht op het beleid en de algemene gang van zaken van de stichting. De raad benoemt de directeur-bestuurder. Door de gemengde samenstelling is de raad een

Raad van toezicht

verbindende schakel tussen stichting en maatschappij. De leden van de raad van toezicht spelen in hun eigen vakgebied een toonaangevende rol, zijn begaan met maatschappelijke thema's en erkennen het belang van geletterdheid. De raad van toezicht benoemt uit zijn midden twee leden die de auditcommissie vormen.

In december 2017 bestond de raad van toezicht uit de volgende personen:

- Marja van Bijsterveldt (voorzitter)
- Mariëtte Hamer
- Sheila Sitalsing
- Joost Farwerck
- Simone Heidema
- Pieter Cortenbach

De leden van de raad van toezicht worden benoemd voor een periode van drie jaar en kunnen daarna

nogmaals voor drie jaar worden herbenoemd. In 2017 hebben drie leden de raad van toezicht verlaten: Linda Hovius, Herbert Seevinck en Bruno Bruins. De vervangers zijn Simone Heidema en Pieter Cortenbach. Er is nog één vacature voor een lid in de raad van toezicht. De directeur-bestuurder en toezichthouders hebben geen nevenfuncties die conflicteren met de belangen van Stichting Lezen & Schrijven.

Verslag raad van toezicht

De raad van toezicht en de directeur-bestuurder zijn in 2017 viermaal bijeengekomen. Ook de auditcommissie is viermaal bijeengekomen. Minimaal jaarlijks staat de raad van toezicht stil bij (de beheersing van) de risico's van Stichting Lezen & Schrijven. De raad keurde de jaarrekening, begroting en mandaatregeling goed. Ook het jaarplan en de monitoring- en onderzoeksresultaten zijn besproken. In 2017 heeft de raad van toezicht kennisgemaakt met de ondernemingsraad. Daarnaast waren de leden van de raad van toezicht aanwezig bij diverse activiteiten van de stichting en zijn zij intensief betrokken geweest bij de selectie en aanstelling van een nieuwe directeur-bestuurder.

Honorering directeur-bestuurder en leden van de raad van toezicht

De leden van de raad van toezicht doen hun werkzaamheden onbezoldigd. De directeur-bestuurder ontvangt wel een salaris van de stichting. De honorering van de directeur-bestuurder is door de raad van toezicht goedgekeurd en valt binnen de normen van de Wet normering topinkomens (WNT) voor topfunctionarissen binnen (semi)publieke organisaties. De leden van de raad van toezicht en het bestuur zijn gerechtigd om onkosten voor reis en verblijf en zakelijke onkosten die zijn gemaakt ten behoeve van Stichting Lezen & Schrijven, te declareren. Voor 2017 heeft de raad van toezicht geen gebruikgemaakt van de mogelijkheid om de onkosten te declareren. De bezoldiging van de directeur-bestuurder is in overeenstemming met de WNT.

Prinses Laurentien, oprichter Stichting Lezen & Schrijven

Prinses Laurentien, oprichter Stichting Lezen & Schrijven

De stichting werd in 2004 opgericht door prinses Laurentien. Haar persoonlijke gedrevenheid en inzet voor geletterdheid dateert van ver voor de start van de stichting. Met de oprichting van Stichting Lezen & Schrijven wilde de prinses zo veel mogelijk partijen verbinden die al actief waren, of zouden moeten zijn, op het gebied van laaggeletterdheid. Want ondanks het hoge aantal laaggeletterden, werd het destijds niet als serieus maatschappelijk vraagstuk erkend.

In 2014 besloot de prinses het stokje als bestuursvoorzitter over te dragen. Marja van Bijsterveldt werd voorzitter en de prinses werd erevoorzitter. Eind 2017 legde de prinses haar functie als erevoorzitter neer. De prinses gaat onverminderd door met haar inzet voor een geletterd Nederland en ze blijft ook internationaal actief, onder andere als Speciaal Gezant Geletterdheid voor UNESCO. De stichting en haar oprichter werken nauw samen. Ook reikt de prinses voor Stichting Lezen & Schrijven jaarlijks de TaalHeldenprijzen uit.

PRAKTIJKVOORBEELD

‘Het gaat erom dat je doorzet’

Jasper Harmes is 35, woont in Nieuw-Amsterdam en werkt in een bakkerij. Door de breuk met zijn vriendin, vorig jaar, werd hij geconfronteerd met zijn taalachterstand. Hij begreep de brieven van de notaris niet. ‘Kom op zeg, dacht ik, ik ben 34. Het is schandalig dat ik het niet kan!’

“Als het niet wil zoals het moet, moet het maar zoals het wil.”

Als kind ging hij naar de vrije school. Op de middelbare school ging het mis. Jasper: ‘Op de basisschool schreven ze alles op het bord, maar daarna gingen ze ineens dicteren. Ik was al niet sterk in taal en door mijn ADHD ben ik nogal snel afgeleid. Ik had meteen een grote achterstand. Ook overleed mijn moeder en dat maakt me rebels. Ik ben toen overstapt naar de LTS, consumptieve techniek.’

‘Praktijkvakken zoals bakken, gingen goed. Ik kan prima iets nadoen en als iemand iets vertelt, onthoud ik dat. Maar met Nederlands, Engels en rekenen

ging het niet goed. Waarschijnlijk haalde ik mijn diploma, omdat ze zo snel mogelijk van me af wilden. Met de vervolgopleiding, MTS, BBL (Beroepsbegeleidende Leerweg) ben ik na anderhalf jaar gestopt. Niet door mijn taalachterstand, maar door ruzie over werktijden.’

Mooie verhalen

‘Het enige waar ik moeite mee heb, is mijn administratie. Vroeger had ik schulden. Niet heel ernstig, maar ik ben nogal impulsief en heb geen overzicht. Mijn ex hielp me regelingen te treffen, zodat ik alles kon afbetalen. Toen die relatie na elf jaar ophield, was ik op mezelf aangewezen. Ik vond het schandalig dat ik het niet zelf kon. In een stuk over laaggeletterdheid in een huis-aan-huisblad herkende ik mezelf en besloot toen naar de bibliotheek te gaan. Tijdens de inschrijving stuntelde ik ontzettend met schrijven, dus ze zagen meteen dat ik aan het goede adres was.’

Taalles

‘Naar school wil ik nooit meer. Ik volg nu een uur in de week taalles van een taalvrijwilliger; een leuke vent met mooie verhalen. Hij wijst me erop dat ik rust moet nemen. Ik lees snel en monotoon, maar het gaat er natuurlijk om dat je begrijpt wat er staat. En als ik iets moet schrijven ben ik in gedachten verder dan op papier en dan klopt de zin niet meer.’

Erop af

‘Ik wil voorkomen dat ik een betaalachterstand krijg, anders raak ik mijn mooie huisje kwijt. Daarom open

ik al mijn post en kijk ik direct onderaan de brief of ik iets moet betalen. De rest is onbelangrijk. Op de computer kan ik geld overmaken of iets opzoeken met Google, maar bij mijn verzekeraar, bank of de gemeente stap ik binnen als ik iets moet regelen.’

‘Met taalles lees ik iedere week een hoofdstuk in een boek, wat ik samenvat. Dat is heel leerzaam, ook omdat ik een woordenboek heb gekregen, zodat ik alles kan opzoeken. Ik lees Waren De Goden Kosmonauten van Erich von Däniken. Een hele uitdaging: veel moeilijke woorden en lange zinnen. Maar het gaat erom dat je doorzet. Ik ben ervan overtuigd dat als ik iets wil, dat het me zal lukken!’

Financiën en vooruitblik

Financiën

Samenvatting financiële resultaten inclusief toelichting inkomsten

Stichting Lezen & Schrijven financiert haar activiteiten met publieke en private baten. De verhouding van de verdeling van deze baten is 90% publiek en 10% privaat.

Baten

De totale inkomsten (som van de geworven baten) in 2017 bedroegen € 12.251.549,-. Dat is € 1.346.090,- hoger dan in 2016 en € 3.981.297,- lager dan begroot voor 2017. De afwijking ten opzichte van de begroting 2017 komt voornamelijk door een onderbesteding van de materiële lasten binnen het project Taal voor het Leven. Reden is de latere start van dit project. Daarnaast moeten er eerst lokale netwerken opgezet worden, voordat het stimuleren van de aanpak van laaggeletterdheid via projecten binnen die netwerken met een gerichte bijdrage (de zogenaamde vliegwieltbijdragen) mogelijk was. Een groot deel van de materiële lasten zal daarom ten laste komen van het boekjaar 2018. Vanwege de latere start van het project kan Stichting Lezen & Schrijven deze kosten nog tot en met maart 2019 besteden. Door de lagere lasten in 2017 wordt er minder subsidie aan 2017 toegerekend. Taal voor het Leven is echter een driejarig programma, dus deze materiële lasten worden gemaakt in het derde jaar, 2018, waarmee de totale baten over drie jaar gelijk zullen blijven.

Baten van subsidies

De subsidies van overheden bedragen in 2017 € 10.924.593,-. Deze subsidies zijn voornamelijk bestemd voor: het programma Taal voor het Leven (actielijn 1 Tel mee met Taal inclusief de Week van de Alfabetisering actielijn 5), de pilot Educatie voor Vrouwen met Ambitie (actielijn 4 Tel mee met Taal), Taalkans voor de Veenkoloniën, Voor 't zelfde geld uit de schulden (ministerie van SZW) en het Speciaal Gezantschap Geletterdheid namens UNESCO (ministerie van OCW).

Baten van organisaties zonder winststreven

In totaal heeft Stichting Lezen & Schrijven in 2017 € 946.242,- als baten verantwoord van organisaties zonder winststreven: onder andere de Bill & Melinda Gates Foundation, Fonds NutsOhra, Gieskes-Strijbis Fonds en Stichting Dioraphte. Het gerealiseerde bedrag in 2017 is € 103.742,- hoger dan begroot. De baten van het Gieskes-Strijbis Fonds en Stichting Dioraphte waren niet begroot.

Baten van loterijorganisaties

De baten van loterijorganisaties bedragen in 2017 € 230.620,-. Dit bedrag is verkregen van de VriendenLoterij. Stichting Lezen & Schrijven besteedt deze baten aan agendering, projecten en activiteiten die niet volledig gefinancierd worden vanuit subsidies. De samenwerking met de VriendenLoterij is in 2016 positief geëvalueerd en is verlengd tot en met 2021. De jaarlijkse vaste bijdrage is € 200.000,-. In 2017 is de opbrengst hoger dan begroot vanwege de extra inzet op lotenwervingsacties.

Baten van bedrijven

In 2017 is € 143.143,- als baten van bedrijven verantwoord, afkomstig van Achmea, Glenncore en enkele andere partners. De baten in 2017 zijn € 18.643,- hoger dan begroot.

Baten van particulieren

De in 2017 ontvangen baten van particulieren bedragen € 6.951,-. Dit is € 549,- lager dan begroot.

Lasten

De totale lasten bedragen € 12.163.738,-. De lasten bestaan uit de bestedingen aan de doelstellingen, wervingskosten en de kosten beheer en administratie.

Besteed aan de doelstellingen

De bestedingen aan de doelstellingen betreffen de

doorbelaste kosten beheer- en administratie en de gerealiseerde materiële lasten. In 2017 is € 11.931.761,- besteed aan de doelstellingen. Dit is € 4.063.567,- minder dan begroot voor 2017, voornamelijk doordat in de uitvoering van het programma Taal voor het Leven eerst de infrastructuur en de netwerken neergezet moesten worden alvorens de vliegwieltbijdragen zinvol besteed konden worden (zoals hierboven toegelicht). De uitgaven die in 2017 nog niet zijn gedaan, zullen in het komende jaar gerealiseerd worden.

Wervingskosten

De kosten voor eigen fondsenwerving bedragen in 2017 € 65.621,-. Dit is € 26.379,- lager dan begroot. Reden is dat de inkomsten uit eigen fondsenwerving tot en met oktober achterbleven ten opzichte van de begroting, waardoor ervoor gekozen is om te wachten met investeringen tot de opbrengsten zeker waren. Aan het eind van het jaar waren de inkomsten hoger dan verwacht.

Kosten beheer en administratie

De totale beheer- en administratiekosten (waaronder de personeelslasten, afschrijvingen, huisvestingslasten, kantoorlasten, autolasten en algemene lasten vallen) bedragen in 2017 € 8.289.070,-. Deze zijn 3% hoger dan de begrote € 8.049.220,-. Deze beperkte toename heeft met name te maken met de verschuiving van personeelslasten uit 2016 naar 2017. De beheer- en administratiekosten worden net als vorig jaar voor 98% doorbelast aan de doelstellingen.

Resultaat

Het positieve resultaat in 2017 bedraagt € 91.288,-. Ten opzichte van de begroting is dit € 90.802,- hoger dan verwacht. In 2017 zijn de opbrengsten uit ongeoormerkte fondsenwerving pas laat in het jaar gerealiseerd en ook hoger dan begroot. Hierdoor zijn geplande activiteiten later gestart, waardoor de

uitgaven pas in 2018 zullen plaatsvinden.. Van het gerealiseerde resultaat over het boekjaar gaat € 84.288,- naar de overige reserve en € 7.000,- naar het bestemmingsfonds TaalHeldenprijs (zie onder).

De realisatie van de totale bestedingen aan de doelstellingen is 25,4% lager dan begroot voor 2017. Deze bestedingen zullen later in 2018 worden gerealiseerd. Van de bestedingen aan de doelstellingen is 67,5% besteed aan doorbelaste personeels-, beheer- en administratielasten, 32,5 % is besteed aan materiële kosten voor de projecten. De verwervingskosten ten opzichte van de geworven baten betreffen 0,5%. Dit is marginaal lager ten opzichte van de begroting van 0,6%. De totale kosten van de beheer- en administratiekosten zijn 3% hoger dan begroot. Dit verschil zit met name in hogere personeelslasten vanwege een hogere inzet van personeel.

Beleggingen

Stichting Lezen & Schrijven belegt niet met haar gelden en heeft geen beleggingsbeleid.

Reserves en fondsen

Stichting Lezen & Schrijven besteedt zo veel mogelijk van haar middelen direct aan de doelstellingen. Wel heeft Stichting Lezen & Schrijven een drietal reserves op de balans staan.

Continuïteitsreserve

De continuïteitsreserve is de afgelopen jaren gevormd en bedraagt € 600.000,-. De reserve is bestemd voor het eventueel afbouwen van de organisatie wanneer er niet meer voldoende financiering is om alle activiteiten uit te voeren. Deze reserve is niet opgebouwd vanuit subsidies, maar vanuit niet bestede ongeoormerkte gelden.

Overige reserve

De overige reserve (€ 157.211,-) is gevormd uit het saldo van baten en lasten vanuit niet bestede ongeoormerkte gelden over de afgelopen jaren. De overige reserve

wordt gebruikt voor toekomstige activiteiten waarvoor geen of maar ten dele subsidie beschikbaar is.

Bestemmingsreserve

De bestemmingsreserve (€ 202.131,-) is gevormd uit vrij ontvangen gelden en is door de raad van toezicht bestemd voor specifieke doelstellingen in de komende jaren.

Bestemmingsfonds

Het saldo van het bestemmingsfonds (€ 7.000,-) is bestemd voor de uitreiking van de TaalHeldenprijs 2017 in januari 2018. Deze bijdrage is mogelijk gemaakt door Achmea.

Risico's en onzekerheden

Om financiële risico's te beheersen, maakt Stichting Lezen & Schrijven met al haar geldschieters afspraken over (wettelijke) verplichtingen, de monitoring van resultaten en verantwoording. Door interne procedures zorgen we ervoor dat we hieraan kunnen voldoen. De inhoudelijke resultaten van Stichting Lezen & Schrijven worden periodiek gemeten. Per geldverstrekker is een afspraak gemaakt over de wijze van resultaatmeting. Maastricht University monitort bijvoorbeeld de voortgang van Taal voor het Leven-cursisten. Andere onderzoeksinstellingen, zoals Ecorys en het Verwey-Jonker Instituut, monitoren in opdracht van het Rijk de resultaten van Stichting Lezen & Schrijven in het kader van Tel mee met Taal. Deze evaluaties zijn onderdeel van het gesprek met de verschillende financiers en de raad van toezicht.

Tel mee met Taal is verreweg het grootste project van Stichting Lezen & Schrijven. We zijn momenteel dan ook grotendeels afhankelijk van deze ene subsidie. In 2018 zal de Stichting een nieuw strategisch plan maken, waarbij ook naar mogelijkheden wordt gekeken, met het doel om ook in de toekomst een duurzame, financieel gezonde organisatie te blijven. Hierbij is naast subsidie van overheden ook bredere

fondsenwerving een belangrijk aandachtspunt.

In 2018 verandert de wetgeving voor het opslaan van persoonsgegevens (AVG). Om ons voor te bereiden op deze nieuwe privacyregels, heeft Stichting Lezen & Schrijven een specialistisch adviesbureau in de arm genomen. Dit bureau licht onze websites en databases door en brengt ruim voor de invoerdatum van de nieuwe wet een advies uit met aanbevelingen voor zowel de korte als de lange termijn. In het jaarplan van de organisatie is ruimte gereserveerd om het advies op korte termijn te kunnen implementeren.

De ICT-omgeving voldoet vanwege de explosieve groei van de organisatie niet meer aan de eisen van een organisatie van deze grootte. Om die reden wordt in 2018 gestart met een ICT-migratie van het huidige systeem naar Sharepoint.

Om financiële risico's te kunnen ondervangen, worden de projectbudgetten gemonitord volgens een planning & control-cyclus. Periodiek wordt met de budgethouders gekeken naar de begroting, de realisatie ten opzichte van de begroting en de verwachte kosten voor de komende periode. Tevens vindt er een koppeling plaats tussen inhoudelijke voortgang en het daarbij horende financiële plaatje. Er wordt bijgesteld waar nodig. Afstemming hierover vindt zowel intern als extern (met opdrachtgevers) plaats. De continuïteitsreserve is ten opzichte van 2016 niet aangepast. De inschatting is dat dit bedrag voor de korte termijn toereikend is. Voor de middellange termijn wordt in 2018 een nieuwe strategie, en op basis hiervan een nieuw risicoanalyse, uitgezet.

Vooruitblik

Organisatie

Belangrijke doelstellingen, zoals het streefaantal cursisten binnen het programma Taal voor het Leven, zijn behaald. Daarom ligt de focus in 2018 op duurzaamheid. 2018 is het laatste jaar van Tel mee met Taal, dus ook daarom is een goede borging belangrijk. Daarnaast worden dit jaar diverse scenario's voor een vervolg uitgewerkt en gaan we een organisatiestrategie voor de langere termijn ontwikkelen. Tot slot krijgen de interne werkprocessen aandacht om na de sterke groei van de organisatie in 2016 en de eerste helft van 2017 ook een efficiënte en effectieve werkwijze en interne kennisdeling goed te borgen.

Programma's en projecten

Taal voor het leven

In de regio's blijven we focussen op zo'n 125 gemeenten. Hier gaan wij samen met onze partners verder inzetten op (door)ontwikkeling van de (taal) netwerken. Centraal staat borging van de aanpak van laaggeletterdheid in deze netwerken en het toewerken naar een situatie waarin gemeenten actief de regie pakken. De verbreding van de aanpak van laaggeletterdheid naar het sociaal domein is daarbij essentieel om te komen tot een brede aanpak, waarbij de doelgroep bereikt wordt en wordt begeleid naar passende scholing.

Vanuit de invalshoeken werk en geld gaan wij de lokale netwerken verbreden met diverse plekken waar laaggeletterden gevonden kunnen worden, zoals UWV's, bedrijven, sociale diensten, schuldeisers, schuldhulpverlening et cetera. Middels deze insteek willen we organisaties en professionals bewegen om laaggeletterdheid te herkennen, de doelgroep door te verwijzen, maar ook de eigen dienstverlening aan te passen aan de doelgroep. Wij zetten in op

het activeren van deze vindplaatsen, omdat deze essentieel zijn om de moeilijk bereikbare doelgroepen te vinden en te activeren. Dit doen we onder andere door professionals te trainen in het herkennen en doorverwijzen en door samen met de genoemde organisaties te onderzoeken hoe zij structurele screening kunnen opnemen worden in de vaste werkprocessen. Hierbij adviseren en begeleiden we deze organisaties en zorgen we voor een goede aansluiting op het taalnetwerk om doorverwijzing en activering van de doelgroep zo veel mogelijk te optimaliseren. Focus ligt dit jaar op het verder optimaliseren van screening en doorverwijzing, omdat de ervaring leert dat met name de doorverwijzing en activering van de doelgroep een uitdaging is.

Ook gaat onze aandacht uit naar de begeleiding van vrijwilligers en verhoging van de kwaliteit van het non-formele aanbod. In 2018 gaan we dit onder andere doen door studiedagen te organiseren voor vrijwilligers.

Toekomst Tel mee met Taal

In april 2018 heeft de minister van OCW bekendgemaakt dat het actieprogramma Tel mee met Taal met een jaar wordt verlengd. Op het moment van schrijven van dit jaarverslag is nog niet volledig duidelijk wat de gevolgen hiervan voor Stichting Lezen & Schrijven zijn.

Op korte termijn worden afspraken gemaakt over de inhoudelijke en financiële randvoorwaarden.

Voor 't zelfde geld

Het komende jaar werken we verder in drie of meer pilotregio's aan het ontwikkelen van een succesvolle methodiek om in samenwerking met schuldeisers (denk aan onder andere (zorg) verzekeraars en woningbouwcorporaties) en lokale

partners, mensen met (dreigende) schulden te screenen op laaggeletterdheid. Indien er sprake is van een indicatie laaggeletterdheid worden mensen doorverwezen naar een traject waarin zij kunnen werken aan de verbetering van hun financiële vaardigheden (Voor 't zelfde geld).

Voel je goed!

2018 staat in het teken van de borging van Voel je goed! in de zes pilotgemeenten en de uitrol ervan in nieuwe gemeenten.

EVA

In 2017 is de landelijke Go Mama!-mediacampagne voorbereid. Met deze campagne zetten we in 2018 de werving en het opstarten van de EVA-aanpak ook in andere regio's in. EVA wordt daarmee steeds meer een onderdeel van het programma Taal voor het Leven met landelijke dekking.

Instrumenten en materialen

In 2018 professionaliseren we de ondersteuning van vrijwilligers, trainers en docenten door het materiaal aan te passen en aan te vullen en de toegankelijkheid ervan te verbeteren. Hierdoor wordt meer maatwerk mogelijk.

Daarnaast gaan we onze dienstverlening verbeteren door analyses en interpretaties van data mogelijk te maken. Ook wordt bestaand lesmateriaal doorontwikkeld.

Onderzoek

In 2018 verschijnen onder meer de volgende onderzoeken:

- 'Maatschappelijke kosten laaggeletterdheid'
- 'Laaggeletterdheid binnen gemeentelijk arbeidsparticipatie- en re-integratiebeleid'
- 'Slim Samenwerken Loont' (update)
- 'Feiten & Cijfers Geletterdheid' (update)

Agendering 2018

Vanuit de visie en missie van Stichting Lezen & Schrijven willen we het taboe op laaggeletterdheid verder doorbreken en zo veel mogelijk mensen activeren om een bijdrage te leveren aan de aanpak van laaggeletterdheid. Alleen door samen te werken met alle partijen kunnen we dit brede maatschappelijke probleem aanpakken. De doelstellingen van de agendering in 2018 zijn: een toename van kennis over laaggeletterdheid (omvang en gevolgen van het probleem), het vaker herkennen van laaggeletterdheid en het activeren van mensen om iets te delen of mee te doen. In 2018 zal de focus liggen op verbreding van de campagnes, zodat we het Nederlandse publiek intensiever en vaker kunnen bereiken en erbij betrekken. Naast de organisatie van een evenement met vrije publiciteit en de inzet van social media, gaan we op zoek naar manieren om eerder het publiek via diverse communicatiekanalen bij de aanpak van laaggeletterdheid te betrekken. De voornaamste campagnes zijn gepland rondom de gemeenteraadsverkiezingen, de Week van de Alfabetisering en de TaalHeldenverkiezing. Tot slot brengen we laaggeletterdheid ook in 2018 onder de aandacht van publiek en politiek door onderzoek te doen en te publiceren.

Jaarrekening

1. Balans (na verwerking resultaat)

Activa (in €)	31.12.2017	31.12.2016
Vaste activa		
Immateriële vaste activa		
Software	103.204	75.015
Materiële vaste activa		
Verbouwingen	8.758	26.886
Computers	97.391	98.904
Inventaris	14.094	15.971
Vervoermiddelen	-	6.147
	120.243	147.908
Financiële vaste activa	35.912	35.848
Vlottende activa		
Debiteuren	38.376	64.671
Overige vorderingen	2.500	2.500
Overlopende activa	1.591.870	2.264.550
	1.632.746	2.331.721
Liquide middelen		
Banken	6.804.534	6.573.825
Kas	1.780	36
	6.806.314	6.573.861
Totaal Activa	8.698.419	9.164.353

Passiva (in €)	31.12.2017	31.12.2016
Eigen vermogen		
Continuïteitsreserve	600.000	600.000
Overige reserve	157.211	72.923
Bestemmingsreserve	202.131	202.131
	959.342	875.054
Bestemmingsfonds	7.000	-
Kortlopende schulden		
Crediteuren	536.268	442.297
Belastingen en premies sociale verzekeringen	30.221	293.145
Overlopende passiva	997.178	779.224
Overige schulden	6.168.410	6.774.632
	7.732.077	8.289.298
Totaal Passiva	8.698.419	9.164.353

2. Staat van baten en lasten

Baten en lasten (in €) €	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Baten			
Van subsidies van overheden	10.924.593	15.053.328	9.893.168
Van organisaties zonder winststreven	946.242	842.500	708.334
Van loterijorganisaties	230.620	205.000	201.419
Van bedrijven	143.143	124.500	101.170
Van particulieren	6.951	7.500	1.368
Som van de baten	12.251.549	16.232.828	10.905.459
Lasten			
<i>Besteed aan de doelstellingen</i>			
Taal voor het Leven (Actielijn 1 Tel mee met Taal 2016-2018)	9.738.200	13.250.000	8.153.016
Educatie voor Vrouwen met Ambitie (Actielijn 4 Tel mee met Taal 2016-2018)	1.007.739	1.722.462	924.970
Public Libraries 2020	588.690	497.500	519.453
Overige projecten	597.132	525.366	1.177.720
	11.931.761	15.995.328	10.775.159
<i>Wervingskosten</i>	65.621	92.000	49.268
<i>Kosten beheer en administratie</i>			
Personeelslasten	7.636.160	7.430.220	6.349.800
Afschrijvingen	90.372	92.500	75.381
Huisvestingslasten	224.045	240.880	236.204

Vervolg	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Kantoorlasten	212.923	177.000	192.440
Autolasten	968	500	2.077
Algemene lasten	124.602	108.120	151.600
	8.289.070	8.049.220	7.007.502
Doorbelasting naar doelstellingen en wervingskosten	8.122.714-	7.889.706-	6.928.499-
Kosten beheer en administratie	166.356	159.514	79.003
Som van de lasten	12.163.738	16.246.842	10.903.430
<i>Saldo voor financiële baten en lasten</i>	87.811	14.014-	2.031
Saldo financiële baten en lasten	3.477	14.500	20.193
Saldo na financiële baten en lasten	91.288	486	22.224
<i>Resultaatbestemming</i>			
Mutatie continuïteitsreserve	-	-	-
Mutatie overige reserves	84.288	-	37.224
Mutatie bestemmingsreserve	-	-	15.000-
Mutatie bestemmingsfonds	7.000	-	-
	91.288	-	22.224

3. Kasstroomoverzicht

Kasstroomoverzicht (in €)	31.12.2017	31.12.2016
Nettokasstroom uit operationele activiteiten		
Resultaat	91.288	22.224
Aanpassingen voor:		
Afschrijvingen	86.839	74.472
Veranderingen in het werkkapitaal:		
Mutatie vorderingen	698.975	1.272.465-
Mutatie crediteuren	93.971	759.990-
Mutatie belastingen en premies sociale verzekeringen	262.924-	124.247
Mutatie overlopende passiva	217.954	514.934-
Mutatie overige schulden	606.222-	4.371.306
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	319.881	2.044.860
Nettokasstroom uit operationele activiteiten	319.881	2.044.860
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
Mutatie financiële vaste activa	64-	169-
Investerings in immateriële vaste activa	50.346-	78.840-
Investerings in materiële vaste activa	46.697-	50.434-
Desinvesteringen in materiële vaste activa	9.680	1.475
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	87.427-	127.968-

Vervolg	31.12.2017	31.12.2016
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		
Mutatie continuïteitsreserve	-	-
Mutatie overige reserve	-	-
Mutatie bestemmingsreserve	-	-
Mutatie bestemmingsfonds	-	-
	-	-
	232.454	1.916.892
Samenstelling geldmiddelen		
Geldmiddelen per 1 januari	6.573.861	4.656.968
Mutatie liquide middelen	232.454	1.916.892
Geldmiddelen per 31 december	6.806.314	6.573.861

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode.

4. Toelichting op de balans

ALGEMEEN

Bij het opstellen van de jaarrekening is aangesloten bij de Richtlijn 650 voor fondsenwervende organisaties. De toegepaste waarderingsgrondslagen gaan uit van de historische kosten en de continuïteit van de stichting.

De activa en passiva zijn, voor zover niet anders vermeld, opgenomen tegen nominale waarde. De stichting heeft de status van algemeen nut beogende instelling (ANBI).

Financiële instrumenten

Onder financiële instrumenten worden zowel primaire financiële instrumenten, zoals vorderingen en schulden, als derivaten verstaan.

Voor de grondslagen van primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost.

De stichting is niet in het bezit van financiële derivaten.

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd op het bedrag van de bestede kosten verminderd met cumulatieve afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen.

De jaarlijkse afschrijvingen bedragen een vast percentage van de bestede kosten, zoals gespecificeerd in de toelichting op de balans.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, verminderd met cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op een economische levensduur van 5 jaar en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele restwaarde.

Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde, en eventueel onder aftrek van voorzieningen wegens oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan 12 maanden.

Liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde tenzij anders is bepaald.

GRONDSLAGEN VOOR RESULTAATBEPALING

Algemeen

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen baten en lasten over het verslagjaar, met inachtneming van de hiervoor reeds vermelde waarderingsgrondslagen.

De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben, uitgaande van historische kosten. Verliezen worden verantwoord als deze voorzienbaar zijn. Baten worden verantwoord als deze gerealiseerd zijn.

Baten

Subsidies en geormerkte bijdragen worden verantwoord naar mate van de realisatie van de activiteiten waarvoor deze zijn verleend. Ongeormerkte bijdragen worden verantwoord in het jaar van ontvangst.

Bestedingen aan de doelstellingen

Hieronder zijn begrepen de direct aan de activiteiten te relateren lasten. De lasten van de projecten worden toegerekend aan de periode waar deze betrekking op hebben.

Afschrijvingen

De afschrijvingen op de (im)materiële vaste activa zijn berekend door middel van vaste percentages van de aanschaffingswaarde, op basis van de verwachte economische levensduur.

Boekwinsten en boekverliezen bij verkoop van (im)materiële vaste activa zijn begrepen onder de afschrijvingen, boekwinsten echter alleen voor zover deze niet in mindering zijn gebracht op vervangende investeringen.

Activa

VASTE ACTIVA

IMMATERIËLE VASTE ACTIVA

(in €)	Software
Aanschafwaarde	78.840
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	3.825-
Boekwaarde per 1 januari 2017	75.015
Veranderingen in de boekwaarde:	
Investerings	50.346
Desinvesteringen	-
Afschrijvingen	22.157-
Afschrijvingen desinvesteringen	-
Aanschafwaarde	129.186
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	25.982-
Boekwaarde per 31 december 2017	103.204

MATERIËLE VASTE ACTIVA

(in €)	Verbouwingen	Computers	Inventaris	Vervoermiddelen	Totaal
Aanschafwaarde	90.642	228.291	67.627	9.680	396.240
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	63.756-	129.387-	51.656-	3.533-	248.332-
Boekwaarde per 1 januari 2017	26.886	98.904	15.971	6.147	147.908
Veranderingen in de boekwaarde:					
Investerings	-	39.334	7.363	-	46.697
Desinvesteringen	-	-	-	9.680-	9.680-
Afschrijvingen	18.128-	40.847-	9.240-	-	68.215-
Afschrijvingen desinvesteringen	-	-	-	3.533	3.533
Aanschafwaarde	90.642	267.625	74.990	-	433.257
Cumulatieve afschrijvingen en waardeverminderingen	81.884-	170.234-	60.896-	-	313.014-
Boekwaarde per 31 december 2017	8.758	97.391	14.094	-	120.243

In 2016 is een nieuw ERP-systeem aangeschaft en geïmplementeerd. Het ERP-systeem is in 2017 doorontwikkeld.

MATERIËLE ACTIVA (VERVOLG)

De totale investering in de verbouwing van Parkstraat 105 bedroeg in 2014 € 268.487. De verhuurder heeft hiervoor een bijdrage betaald van € 177.845. Deze bijdrage is direct in mindering gebracht op de investering voor de verbouwing.

De netto-investering van Stichting Lezen & Schrijven is € 90.642.

De computer-investeringen in 2017 betreffen vervangingsinvesteringen in laptops en telefoons.

De inventaris-investeringen in 2017 betreffen de investeringen in kantoormeubilair die n.a.v. een ergonomisch onderzoek voor een aantal medewerkers benodigd waren.

De post vervoermiddelen is gedesinvesteerd. De kosten zijn afgeboekt ten laste van de daarvoor gereserveerde projectsubsidie.

Afschrijvingspercentages bedragen:

Software	20%
Verbouwingen	20%
Computers	20%
Inventaris	20%
Vervoermiddelen	20%

Vaste activa worden aangehouden ten behoeve van de bedrijfsvoering van de organisatie.

FINANCIËLE VASTE ACTIVA

(in €)	31.12.2017	31.12.2016
RABO 897 Bankgarantie	35.912	35.848

Een bedrag van € 35.912 staat niet ter vrije beschikking in verband met de afgegeven bankgarantie ten behoeve van de huur van het pand te Den Haag.

Vlottende activa

VORDERINGEN

(in €)

		31.12.2017	31.12.2016
Debiteuren			
Debiteuren	Dit betreft nog te ontvangen vergoedingen voor gemaakte kosten. Een voorziening voor incurantheid wordt niet nodig geacht.	38.376	64.671
Overige vorderingen			
Waarborgsom	Waarborgsom betreft huisvesting Brussel (PL2020)	2.500	2.500
Overlopende activa			
Vooruitbetaalde projectkosten		5.260	10.257
Vooruitbetaalde overige bedragen		83.971	48.212
Nog te ontvangen bedragen:			
Nog te ontvangen (OCW)	Het ministerie van OCW heeft in 2014 € 3.066.250 toegekend voor het project Educatie voor Vrouwen met Ambitie. In november 2015 is een aanvullende subsidie toegekend van € 400.000. Looptijd t/m eind 2018. Per ultimo 2017 is € 2.773.000 als voorschot ontvangen. Per ultimo 2017 is nog € 693.250 te ontvangen.	693.250	1.156.745
Nog te ontvangen (ZIF)	In 2017 is in samenwerking met Stichting Zorg Innovatie Forum het programma Taalkans voor de Veenkoloniën gestart. De maximale bijdrage van Stichting Zorg Innovatie Forum hiervoor bedraagt € 475.000, incl. btw: € 237.500 voor 2017 en € 237.500 voor 2018. Per ultimo 2017 is het voor 2017 toegezegde bedrag nog te ontvangen.	237.500	-
Nog te ontvangen (VriendenLoterij)	Van de VriendenLoterij is in 2017 € 20.731 ontvangen: 3 kwartaalafdrachten en een extra trekking. De bijdrage over het 4e kwartaal, de opbrengst van de 14e trekking en de jaarlijkse bijdrage, in totaal € 209.889, zijn per ultimo 2017 nog te ontvangen.	209.889	200.395
Nog te ontvangen (SZW)	Het ministerie van SZW heeft in 2016 € 350.000 toegekend voor het project Voor 't zelfde geld uit de schulden voor de periode september 2016 tot september 2018. Per ultimo 2017 is een voorschot van € 190.000 ontvangen. Het resterende bedrag van € 160.000 wordt in 2018 uitgekeerd.	160.000	280.000

Vervolg		31.12.2017	31.12.2016
Nog te ontvangen (Fonds NutsOhra)	In december 2015 is door Fonds NutsOhra € 375.000 toegekend voor het project Voel je Goed!. Het project duurt maximaal 3,5 jaar. Per ultimo 2017 is een voorschot van € 225.000 ontvangen. De resterende nog te ontvangen bijdrage van € 150.000 wordt in 2018 na afloop van het project ontvangen.	150.000	262.500
Nog te ontvangen (St. Dioraphte)	In 2017 heeft St. Dioraphte € 61.000 toegekend voor het project Ouderen digitaal de deur uit in Brabant. In 2017 als voorschot ontvangen € 29.250. In 2018 nog te ontvangen € 31.750.	31.750	-
Nog te ontvangen (OCW)	Het ministerie van OCW heeft in 2017 een bedrag van € 47.470 toegekend voor Speciaal Gezantschap voor Geletterdheid (UNESCO). In 2017 is een voorschot ontvangen van € 37.976. Per ultimo 2017 is nog € 9.494 te ontvangen.	9.494	-
Nog te ontvangen (Rabobank)	In 2018 te ontvangen rente 2017 Rabobank.	4.620	21.313
Nog te ontvangen (Goal)	GOAL/Erasmusplus heeft voor het project Guidance and Orientation for adult learners een subsidie beschikbaar gesteld. Ontvangen voorschotten t/m 2017 € 32.621. Onder voorbehoud van de definitieve goedkeuring van de eindverantwoording is per balansdatum € 3.396 nog te ontvangen.	3.396	14.613
Nog te ontvangen (CINOP)	CINOP/Erasmusplus heeft in 2017 een subsidie van € 13.700 toegekend voor Literacy in Europe: deepening knowledge by strengthening networks. In 2017 is een voorschot ontvangen van € 10.960. Na goedkeuring van de eindverantwoording is nog € 2.740 te ontvangen.	2.740	-
Nog te ontvangen (ELINET)	In 2017 eindafrekening ELINET ontvangen.	-	14.265
Nog te ontvangen (Fonds21)	Fonds21 heeft in 2013 een bedrag van maximaal € 500.000 toegekend voor het project Dolfje Weerwolfje. Per ultimo 2017 is het volledige bedrag ontvangen.	-	256.250
Subtotaal nog te ontvangen		1.532.639	2.206.081
Totaal overlopende activa		1.591.870	2.264.550

LIQUIDE MIDDELEN

(in €)	31.12.2017	31.12.2016
Banken		
RABO 256 rekening-courant	167.829	28.385
RABO 868 spaarrekening	3.227.225	3.270.788
RABO 005 spaarrekening	3.404.705	3.269.830
RABO 898 spaarrekening	4.775	4.822
RABO 319 spaarrekening	-	-
	6.804.534	6.573.825
De liquide middelen zijn direct opeisbaar.		
Kas	1.780	36

PASSIVA

EIGEN VERMOGEN

De continuïteitsreserve is opgebouwd uit het saldo van overschotten van baten en lasten van voorgaande jaren.

De continuïteitsreserve is bestemd voor het aanpassen van de organisatie om aan te sluiten op eventuele veranderingen in (overheids)aanpak van laaggeletterdheid.

Het saldo van de overige reserve is gevormd uit het saldo van overschotten van ongeoormerkte baten en lasten over de afgelopen jaren en zal worden gebruikt voor nog nader vast te stellen activiteiten in het kader van de doelstellingen.

De bestemmingsreserve is gevormd uit vrij ontvangen gelden en door de bestuurder van Stichting Lezen & Schrijven bestemd voor specifieke doelstellingen.

Het bestemmingsfonds wordt gevormd uit bijdragen van derden bestemd voor een specifieke doelstelling en met een door derden opgelegde beperking ten aanzien van de besteding.

Toevoegingen of onttrekkingen vanuit de resultaatsbestemming met goedkeuring van de raad van toezicht.

CONTINUÏTEITSRESERVE

(in €)	31.12.2017	31.12.2016
Stand per begin boekjaar	600.000	600.000
Dotatie via resultaatsbestemming	-	-
Onttrekking via resultaatbestemming	-	-
Stand per ultimo boekjaar	600.000	600.000

OVERIGE RESERVE

(in €)	31.12.2017	31.12.2016
Stand per begin boekjaar	72.923	35.699
Resultaat boekjaar	84.288	37.224
Stand per ultimo boekjaar	157.211	72.923

BESTEMMINGSRESERVE

(in €)	31.12.2017	31.12.2016
Stand per begin boekjaar	202.131	217.131
Dotatie via resultaatsbestemming	230.620	201.419
Onttrekking via resultaatbestemming	230.620-	216.419-
Stand per ultimo boekjaar	202.131	202.131

BESTEMMINGSFONDS

(in €)	31.12.2017	31.12.2016
Stand per begin boekjaar	-	-
Dotatie via resultaatsbestemming	7000	-
Onttrekking via resultaatbestemming	-	-
Stand per ultimo boekjaar	7000	-

Het saldo van het bestemmingsfonds is bestemd voor de TaalHeldenprijs 2017 uit te reiken tijdens de TaalHeldenverkiezing en is mogelijk gemaakt door de bijdrage van Achmea.

KORTLOPENDE SCHULDEN

(in €)	31.12.2017	31.12.2016
Crediteuren		
Crediteuren	536.268	442.297
Belastingen en premies sociale verzekeringen		
Loonheffing Nederland	569	276.366
Loonheffing België	-	3.287
Pensioenpremie Nederland en België	10.895	704
Omzetbelasting	18.757	12.786
	30.221	293.143
Overlopende passiva		
Nog te betalen projectlasten	483.495	317.288
Vakantiegeld en vakantiedagen	388.784	358.652
Betalingen onderweg	52.101	-
Nog te betalen kosten gedetacheerden (projecten)	49.769	36.638
Nog te betalen beheer- en organisatielasten	22.995	66.646
Overige nog te betalen lasten	34	-
	997.178	779.224

Overige schulden

(in €)	31.12.2017	31.12.2016
Vooruitontvangen en nog te besteden middelen:		
Taal voor het Leven (2016-2018)	3.889.017	2.752.217
Public Libraries 2020	843.749	1.421.598
Educatie voor Vrouwen met Ambitie (2014-2018)	719.752	1.727.488

De ministeries van OCW, SZW en VWS hebben in het kader van het actieprogramma Tel mee met Taal € 32.625.000 ter beschikking gesteld voor de periode 2016-2018: 3 jaarschijven van € 10.875.000. In 2016 waren de subsidiabele projectuitgaven € 8.122.783. In 2017 waren de subsidiabele projectuitgaven € 9.738.200. Per ultimo 2017 bedraagt de nog te besteden subsidie 2016-2017 € 3.889.017.

De Bill & Melinda Gates Foundation heeft in 2014 een bijdrage gegeven van \$ 2.164.235. In 2016 is een aanvullende bijdrage van \$ 1.349.416 ontvangen. Omgerekend in euro's is de totale ontvangen bijdrage € 3.005.710. De bijdrage is bestemd voor het project Public Libraries 2020. Per ultimo 2017 zijn de gerealiseerde projectuitgaven € 2.161.961. Voor de periode 1 januari 2018 tot en met 31 maart 2019 is nog beschikbaar € 843.749

Het ministerie van OCW heeft in 2014 € 3.066.250 toegekend voor het project Educatie voor Vrouwen met Ambitie. In november 2015 is een uitbreiding van de subsidie toegekend van € 400.000. Het project loopt tot en met december 2018. Per ultimo 2017 zijn de subsidiabele projectuitgaven € 2.746.498. Voor 2018 bedraagt de nog te besteden subsidie € 719.752.

Vervolg		31.12.2017	31.12.2016
Voor 't zelfde geld uit de schulden (2016-2018)	In 2016 is door het ministerie van SZW een subsidie van € 350.000 toegekend voor het project Voor 't zelfde geld uit de schulden. Het project loopt van 1 september 2016 tot en met 31 augustus 2018. Tot en met 2017 bedragen de subsidiabele projectuitgaven € 52.569. Het beschikbare subsidiebedrag voor 2018 bedraagt € 297.431.	297.431	345.439
Voel je Goed!	In december 2015 heeft Fonds NutsOhra € 375.000 toegekend voor het project Voel je Goed!. Het project duurt maximaal 3,5 jaar. Per ultimo 2017 bedragen subsidiabele projectuitgaven € 153.554. Voor 2018 is nog € 221.446 beschikbaar.	221.446	290.646
Taalkans voor de Veenkoloniën	In 2017 is door Stichting Zorg Innovatie Forum € 237.500 beschikbaar gesteld voor het project Taalkans voor de Veenkoloniën. Nog te besteden in 2018 is € 94.400.	94.400	11.421
Pilot Taal voor het Leven (2012-2015)	Nog te besteden OCW-projectsubsidie per afloopdatum project. Afloop in afwachting van de OCW-goedkeuring van de eindverantwoording.	40.965	40.965
Ouderen digitaal de deur uit	In 2017 is door St. Dioraphte € 56.500 beschikbaar gesteld voor het project Ouderen digitaal de deur uit. In 2017 is € 25.250 reeds uitgeven. In 2018 nog € 31.250 te besteden.	31.250	-
Agendering en activering	Nog te besteden OCW-projectsubsidie per afloopdatum project. Afloop in afwachting van de OCW-goedkeuring van de eindverantwoording.	19.284	82.199

Vervolg		31.12.2017	31.12.2016
Literacy in Europe	CINOP/Erasmusplus heeft in 2017 een subsidie van € 13.700 toegekend voor Literacy in Europe: deepening knowledge by strengthening networks. In 2017 is hiervan € 5.509 uitgegeven. In 2018 is nog te besteden € 8.191.	8.191	-
UNESCO 2017	Door het ministerie van OCW beschikbaar gesteld voor Speciaal Gezantschap voor Geletterdheid € 47.470. In 2017 is hiervan uitgegeven € 45.063. Per saldo nog te besteden in 2018 € 2.407.	2.407	-
Ouderen en digivaardigheden	Ontvangen bijdrage van CINOP Advies € 10.000. Uitgaven 2017 € 9.482.	518	-
Dolfje Weerwolfje	Nog te ontvangen van Fonds21 vh. SNS REAAL fonds.	-	40.164
Publiek Debat	Bijdrage JTI Leeslicht t/m 2015.	-	21.313
Rotary bijdrage	Nog te besteden bijdrage aanpak laaggeletterdheid.	-	13.500
Vaders voor Lezen (2016)	Vooruitontvangen subsidie Leescoalitie.	-	12.729
Achmea Taalheldenprijs	In 2016 bijgedragen door Achmea voor de TaalHeldenprijs op de TaalHeldenverkiezing 2017.	-	7.500
GOAL/ Erasmusplus		-	5.569
Computerwijk		-	1.384
Regio Noord		-	500
Subtotaal vooruitontvangen en nog te besteden middelen		6.168.410	6.774.632

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Bankgarantie Rabobank

De Rabobank heeft ten behoeve van Stichting Lezen & Schrijven aan de verhuurder van het bedrijfspand een bankgarantie van € 35.912 afgegeven.

Huur

In 2017 is het huurcontract van de Parkstraat 105 te Den Haag gewijzigd en verlengd tot en met 30 juni 2019.

De maandelijkse huur is medio 2017 verlaagd tot € 9.920,64 (december 2017). Dit bedrag wordt jaarlijks op 1 juli aangepast op basis van het maandprijsindexcijfer volgens CPI-reeks alle huishoudens.

Leasing

In 2017 is een nieuw, 3-jarig, leasecontract afgesloten voor de printers. Het nettoleasebedrag bedraagt € 1.506,45 per kwartaal.

5. Toelichting op de staat van baten en lasten

Baten

SUBSIDIES VAN OVERHEDEN

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Taal voor het Leven (Actielijn 1 Tel mee met Taal 2016-2018). Landelijk samenwerkingsprogramma voor Taal voor het Leven helpt gemeenten en organisaties met het organiseren van Taalscholing.	9.738.200	13.250.000	8.153.016
Educatie voor Vrouwen met Ambitie (Actielijn 4 Tel mee met Taal 2016-2018). Aanpak om basisvaardigheden van vrouwen te verbeteren en zelfredzaamheid en economische zelfstandigheid te bevorderen.	1.007.739	1.722.462	949.066
Agendering en activering (Actieplan Laaggeletterdheid 2012-2015). Activiteiten in het kader van de programmalijnen regio's, bedrijven, gezin en gezondheid.	62.915	-	402.583
Voor 't zelfde geld uit de schulden (2016-2018). Duurzame bijdrage aan bestrijding armoede- en schuldenproblematiek door de aanpak van taal- en rekenproblemen.	48.008	-	4.561
UNESCO Speciaal Gezantschap voor Geletterdheid. Het verbinden van organisaties in binnen- en buitenland die werken aan taalbevordering bij kinderen en volwassenen.	45.063	45.000	27.402
Internationale projecten. Activiteiten in het kader van de projecten ELINET, GOAL, Erasmusplus.	22.668	35.866	45.757
Pilot Taal voor het Leven (2012-2015). Pilotprogramma Taal voor het Leven helpt gemeenten en organisaties met het organiseren van taalscholing in zes regio's.	-	-	310.783
	10.924.593	15.053.328	9.893.168

Diverse overheden/overheidsorganen hebben, naar aanleiding van de ingediende activiteitenplanningen, subsidies/bijdragen toegezegd.

Deze bedragen worden geormerkt als voorschotten.

De definitieve vaststelling vindt plaats na afsluiting van het boekjaar en/of na afsluiting van de projectperiode middels indiening van de activiteitenverantwoording en indien vereist voorzien van een financieel verslag.

De hierboven genoemde subsidies hebben een structureel karakter.

BATEN VAN ANDERE ORGANISATIES ZONDER WINSTSTREVEN

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Public Libraries 2020. Versterking van de rol van bibliotheken in Europa. Bijdrage van de Bill & Melinda Gates Foundation.	588.690	497.500	519.452
Taalkans voor de Veenkoloniën.	113.302	225.000	2.633
Voel je Goed! Pilotprogramma gericht op het duurzaam verbeteren van gezondheidsvaardigheden van laaggeletterden met overgewicht. Bijdrage van Fonds NutsOhra.	69.200	120.000	124.529
Geef Taal een Stem, bijdrage van Stichting Gieskes-Strijbis Fonds.	68.536	-	-
Ouderen digitaal de deur uit, bijdrage van Stichting Dioraphte.	25.250	-	-
Taalzoeker, bijdrage van Koninklijke Bibliotheek.	25.000	-	-
Overige organisaties (o.a. Rotary, Glazen huis).	56.264	-	7.418
Dolfje Weerwolfje (Fonds21). Leesbevorderingsproject in het basisonderwijs.	-	-	32.031
Jaar van het boek (2016). Gezamenlijk project met Leescoalitie om onderzoek te doen en (voor)lezen te bevorderen.	-	-	22.271
	946.242	842.500	708.334

BATEN VAN LOTERIJORGANISATIES

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Loterijorganisaties (VriendenLoterij)	230.620	205.000	201.419

BATEN VAN BEDRIJVEN

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Achmea	37.000	30.000	30.000
Glenncore	30.000	30.000	30.000
JTI Leeslicht.	21.313	-	16.939
CINOP Brabant	9.482	-	-
Randstad	5.000	5.000	5.000
Computerwijk	3.509	-	6.116
Diverse bedrijven	36.839	59.500	13.114
	143.143	124.500	101.169

BATEN VAN PARTICULIEREN

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Particulieren	6.951	7.500	1.368

LASTEN

BESTEED AAN DE DOELSTELLINGEN

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Taal voor het Leven (Actielijn 1 Tel mee met Taal 2016-2018).	9.738.200	13.250.000	8.153.016
Educatie voor Vrouwen met Ambitie (Actielijn 4 Tel mee met Taal 2016-2018).	1.007.739	1.722.462	924.970
Public Libraries 2020	588.690	497.500	519.453
Overige projecten:			
Taalkans voor de Veenkoloniën	113.302	225.000	2.662
Voel je goed!	84.200	135.000	139.530
Geef Taal een Stem	68.228	-	-
Agendering en activering (Actieplan Laaggeletterdheid 2012-2015)	62.915	-	402.583
Voor 't zelfde geld uit de schulden (2016-2018)	58.248	-	5.039
Publiek Debat	47.220	47.000	75.117
UNESCO Speciaal Gezantschap voor Geletterdheid (2017)	45.063	45.000	-
Guidance and Orientation for adult learners	26.284	43.366	72.909
Ouderen (digitaal) de deur uit	25.250	-	-
Taalzoeker	25.000	-	-
Eyeopener	18.859	-	-
Literacy in Europe	5.509	-	-
TmmT Ouderen en digivaardigheden	9.482	-	-
Internationaal	4.302	20.000	8.772
Computerwijk	3.270	-	6.116
Pilot Taal voor het Leven (2012-2015)	-	-	310.783

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Dolfje Weerwolfje	-	-	47.031
UNESCO Speciaal Gezantschap voor Geletterdheid (2012-2016)	-	-	40.234
Jaar van het boek (2016)	-	-	33.407
Leeslicht	-	-	16.939
Forum A-Z	-	10.000	-
Lasten als tegenprestatie voor uitleenmedewerkers	-	-	16.598
	597.132	525.366	1.177.720

WERVINGSKOSTEN

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Wervingskosten	65.621	92.000	49.268
Wervingskosten in % van de geworven baten.	0,5%	0,6%	0,5%

Kosten zijn lager dan geraamd omdat er weinig materiële fondsenwervinguitgaven zijn gemaakt in 2017.

KOSTEN BEHEER EN ADMINISTRATIE

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Personeelslasten			
Lonen en salarissen	5.022.059	5.349.325	4.151.792
Sociale lasten	855.364	1.145.210	686.466
Pensioenlasten	366.631	395.870	263.692
Overige personeelslasten	1.392.106	539.815	1.247.850
	7.636.160	7.430.220	6.349.800
<i>Lonen en salarissen</i>			
Brutolonen	5.071.047	5.334.325	4.163.868
Kosten RvT	1.686	5.000	8.448
Kosten or	6.329	10.000	3.175
Ontvangen ziekengelduitkeringen	57.003-	-	23.699-
	5.022.059	5.349.325	4.151.792
<i>Sociale lasten</i>			
Werkgeversaandeel sociale lasten	836.122	1.120.210	680.900
Personeelsverzekeringen	19.243	25.000	5.566
	855.364	1.145.210	686.466
<i>Pensioenlasten</i>	366.631	395.870	263.692
<i>Overige personeelslasten</i>			
Opleidingskosten	137.342	115.960	123.310
Inhuur derden en detachering personeel ondersteuning	78.924	100.000	45.608
Inhuur derden en detachering projectmedewerkers	892.182	-	850.746
Onkosten- en reiskostenvergoedingen	72.201	145.000	68.953
Kantinekosten	24.911	16.500	20.165
Overige personeelskosten	186.545	162.355	139.068
	1.392.106	539.815	1.247.850

BEZOLDIGING VAN (VOORMALIGE) BESTUURDERS EN COMMISSARISSEN

De beloning van de directie ligt onder de maximale bezoldiging 2017 (€ 181.000) welke is opgenomen in de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) zoals deze door het ministerie van OCW in haar subsidievoorwaarden gesteld.

Mevrouw Heimens Visser is de enige bestuurder die als topfunctionaris in het kader van de WNT is aangemerkt.

De leden van de raad van toezicht zijn formeel ook topfunctionaris maar zijn onbezoldigd.

De leden van de raad van toezicht declareren geen onkosten.

Naam	M. Heimens Visser
Functiegegevens	Directeur/bestuurder
Aanvang en einde functievervulling in 2017	1/1-31/12
Deeltijdfactor in fte	1,0
Gewezen topfunctionaris	nee
(Fictieve) dienstbetrekking	nee

Bezoldiging

Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 124.974€
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 26.382€
Subtotaal	€ 151.356€
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	€ 181.000
Onverschuldigd betaald bedrag	n.v.t.
Totale bezoldiging	€ 151.356

Gegevens 2016

Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1-31/12€
Deeltijdfactor 2016 in fte	1,0€
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 112,644€
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 21.748
Totale bezoldiging 2016	€ 134.392

Naam topfunctionaris

M. van Bijsterveldt
M. Hamer
S. Sitalsing
J. Farwerck
S. Heidema
P. Cortenbach

Functie

lid raad van toezicht, voorzitter€
lid raad van toezicht€
lid raad van toezicht€
lid raad van toezicht
lid raad van toezicht
lid raad van toezicht

Afschrijvingen

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Software	22.157	22.000	3.825

Betreft de afschrijvingen van een in 2016 geïmplementeerd ERP-systeem. In 2017 zijn niet begrote aanvullende investeringen gedaan.

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Verbouwingen	18.128	18.130	18.132
Computers	40.847	42.860	39.618
Inventaris	9.240	9.510	11.870
Vervoermiddelen (mobiel informatiepunt)		-	1.936
	68.215	70.500	71.556

De afschrijvingskosten zijn lager dan geraamd. Er zijn minder vervangings-/uitbreidingsinvesteringen gedaan in computers dan begroot. De afschrijvingskosten van de vervoermiddelen worden volledig gedekt uit een projectsubsidie..

Huisvestingslasten

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Huur onroerende zaken - Den Haag	157.780	164.450	169.340
Huur onroerende zaken - Brussel	29.766	30.000	29.766
Schoonmaaklasten	29.823	28.430	26.736
Overige huisvestingslasten	6.676	18.000	10.362
	224.045	240.880	236.204

De huisvestingslasten betreffen de locatie Parkstraat 105 Den Haag en locatie Brussel.

De huisvestingslasten van Brussel worden volledig gedekt uit de bijdrage van de Bill and Melinda Gates Foundation (B&MGF).

Totale huisvestingslasten zijn in 2017 lager dan begroot omdat er voor het pand Parkstraat 105 een huurkorting is bedongen en de overige huisvestingslasten meegevallen zijn.

Kantoorlasten

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Automatiseringslasten	135.042	105.000	116.500
Telefoon	60.449	50.000	44.169
Porti	3.800	1.000	5.491
Kantoorbenodigdheden	8.052	12.500	20.263
Drukwerk	3.946	2.000	4.189
Contributies en abonnementen	1.505	2.000	1.144
Overige kantoorlasten	129	4.500	684
	212.923	177.000	192.440

De kantoorlasten zijn € 35.923 (20,3%) hoger dan begroot. De voornaamste oorzaak is de stijging van de automatiseringslasten.

Het beheer van het huidige netwerk loopt tegen zijn technische grenzen aan. In 2017 was extra beheer nodig om het systeem goed te laten functioneren. Eind 2017 is een start gemaakt met de voorbereiding van een migratietraject om in 2018 een stabielere ICT-omgeving te kunnen realiseren met lagere beheerskosten en minder problemen.

Autolasten

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Overige autolasten	968	500	2.077

Betreft de kosten van een mobiel informatiepunt dat wordt ingezet ten behoeve van het realiseren van de doelstellingen van de organisatie. Eind 2017 is het mobiel informatiepunt verkocht.

Autolasten 2017 zijn in 2017 € 468 hoger dan begroot vanwege extra technisch onderhoud.

Algemene lasten

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Administratiekosten	27.078	33.620	54.732
Accountantskosten	50.711	35.000	28.957
Advieskosten	33.993	24.500	54.856
Verzekeringen	11.667	11.000	12.083
Representatiekosten	196	500	-
Relatiekosten	957	1.000	972
Overige algemene kosten	-	2.500	-
	124.602	108.120	151.600

Algemene lasten zijn in 2017 € 16.482 (15,2%) hoger dan begroot. Voornaamste oorzaak van deze stijging zijn de hoger dan begrote accountantskosten en advieskosten in 2017.

De accountantskosten zijn hoger omdat de nieuwe accountant meer tijd nodig had dan begroot om de controle van de jaarrekening 2016 af te ronden. 2016 was het eerste controlejaar van deze accountant en ten opzichte van het begrote bedrag bleek extra tijd en inzet nodig.

De advieskosten zijn in 2017 hoger dan begroot omdat er op verschillende gebieden (hrm, btw, pensioen, etc.) meer behoefte was aan extern specifiek advies dan begroot.

DOORBELASTING NAAR DOELSTELLINGEN EN WERVINGSKOSTEN

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Doorbelasting naar doelstellingen en wervingskosten	8.122.714-	7.889.706-	6.928.499-

BEHEER EN ADMINISTRATIE

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Beheer en administratie	166.356	159.514	79.003

Beheer en administratie zijn organisatielasten welke niet toegerekend worden aan de doelstellingen.

Stichting Lezen & Schrijven streeft ernaar ieder jaar ongeveer 2% van de organisatielasten uit eigen middelen te betalen.

In 2017 hebben we overeenkomstig de begroting 2% van de organisatielasten niet doorbelast naar de doelstellingen.

Deze kosten beheer en administratie zijn uit eigen ongeoormerkte middelen van Stichting Lezen & Schrijven bekostigd.

SALDO FINANCIËLE BATEN EN LASTEN

(in €)	Realisatie 2017	Begroting 2017	Realisatie 2016
Rentebaten	4.717	16.000	21.298
Financiële kosten	1.240-	1.500-	1.105-
	3.477	14.500	20.193

6. Bijlage 3 Model toelichting bestedingen

Specificatie en verdeling lasten naar bestemming

Bestemming	Besteed aan doelstellingen				Wervingskosten	Kosten beheer en administratie	Totaal werkelijk	Begroot	Totaal werkelijk
	Taal voor het Leven (Actielijn 1 Tel mee met Taal 2016-2018).	Educatie voor Vrouwen met Ambitie (Actielijn 4 Tel mee met Taal 2016-2018).	Public Libraries2020	Overige projecten			2017	2017	2016
Lasten									
Aankopen en verwervingen	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uitbesteed werk	2.957.535	413.002	217.915	280.554	5.663	-	3.874.669	8.197.622	3.895.927
Publiciteit en communicatie	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Personeelslasten	6.314.613	555.763	308.923	300.513	56.615	99.732	7.636.159	7.430.220	6.349.800
Huisvestingslasten	159.925	13.374	40.399	5.513	1.147	3.687	224.045	240.880	236.204
Kantoor-, auto- en algemene lasten	241.620	20.205	17.165	8.329	1.733	49.441	338.493	285.620	346.117
Afschrijvingen	64.507	5.394	4.289	2.224	463	13.494	90.371	92.500	75.381
Totaal	9.738.200	1.007.739	588.690	597.132	65.621	166.356	12.163.738	16.246.842	10.903.430

Uitgangspunten doorbelasting van organisatielasten (personeels-, huisvestings-, kantoor-, auto-, algemene lasten en afschrijvingen) naar besteed aan doelstellingen.

Stichting Lezen & Schrijven belast de werkelijke organisatielasten door naar de doelstellingen minus de kosten fondsenwerving en de kosten beheer en administratie.

Doorbelasting organisatielasten o.b.v. de werkelijke inzet formatie per maand per project achteraf.

Kosten zijn altijd passend binnen de vooraf opgestelde projectbegroting en beschikking.

Evenals in voorgaande jaren hebben we de organisatie- en projectlasten bijna volledig kunnen en mogen doorbelasten naar de doelstellingen.

Overige gegevens

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de leden van de raad van toezicht van Stichting Lezen en Schrijven te Den Haag.

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel
Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Lezen en Schrijven te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Lezen en Schrijven per 31 december 2017 en van het resultaat over 2017 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende Organisaties en de bepalingen van en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2017;
2. de staat van baten en lasten over 2017; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel
Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen en de Regeling Controleprotocol WNT 2017. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Lezen en Schrijven zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit het bestuursverslag en de overige gegevens.

Dubois & Co. Registeraccountants is een maatschap van praktijkvennootschappen. Op alle opdrachten die aan ons kantoor worden verstrekt zijn onze algemene voorwaarden van toepassing. Deze voorwaarden, waarvan de tekst is opgenomen op de website www.dubois.nl, bevatten een aansprakelijkheidsbeperking.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de controle of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening. Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag, in overeenstemming met RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende Organisaties.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende Organisaties en de bepalingen van en krachtens de WNT. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de organisatie in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de organisatie te liquideren of de activiteiten te beëindigen, of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de organisatie.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, Regeling Controleprotocol WNT 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de organisatie;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is, tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om in onze controleverklaring aandacht te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze controleverklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Amsterdam, 8 juni 2018

Dubois & Co. Registeraccountants

Origineel getekend door:
A.P. Buteijn RA R.R. Caupain RA

**Onze samenleving wordt sterker
als iedereen kan meedoen.**